

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Ühiskonnateaduste instituut

Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika õppekava

Sotsiaaltöö eriala

Rine Kukk

Perekond kui võrgustik: lapsest eemal elava isa perekonna käsitus

Magistritöö

Juhendaja: PhD Dagmar Kutsar

Tartu 2023

Autorideklaratsioon

Olen koostanud magistritöö iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Kuupäev: 21.08.2023

/digitaalselt allkirjastatud/

Abstract

The family as a network: the definition of family from the perspective of fathers living away from their child

A number of studies have been conducted on family structure and family functioning. Widmer and La Farga (2000) identify two types of family ties. One is blood ties or biological ties, such as parent-child relations, and the other union relationships, such as a marriage relationship.

Cohabitation is a common form of relations in today's society. Although the number of divorces, according to a divorce study done in 2022 by Statistics Estonia, has been the lowest in the last 5 years, there are still many children who grow up with separated parents. Several conducted studies prove that the presence and active participation of fathers ensures better intellectual development of the child, psychological well-being, development of age-appropriate social skills and emotional balance. So, the importance of an actively participating father is undeniable.

Since the perspective of a father living away from his child has not been sufficiently studied and there is not enough information on fathers' perspectives of living away from their child in general and at their family model, the aim of the master's thesis was to get a better understanding of fathers' perspectives, who live apart from their children. How do fathers who live apart from their children perceive their family and who do they include in that family and who is left out? The study is based on seven semi-structured interviews with men aged 34-42 years who have lived apart from their children at least five years and their children's age at separation was at least two years.

The main results of the study were as following:

- Who has belonged to the father's household at different times?

The father's household was very clearly formed by those members who shared a common living space. Distinctions came regarding children born from previous relationships. Some of the study participants included the child who lived with them from time to time in the household, but some did not as the permanent residence was not in the father's home but with the mother. The father's family of origin was often not included in the household.

- Who has belonged to the father's family at different times?

At different times, fathers defined their family differently. It depended on who the household members were at times, but also on emotional relationships. The family of origin was important to the fathers, and the ideal family composition or list of family members included more often than not members of the family of origin, but when talking to the fathers, they distinguished between the family of origin and their nuclear family. Depending on who the man formed "his family" with at the time, family members included the father himself, biological children, and the partner with whom he was currently in a relationship, excluding the children's mother as his ex-partner.

- How do fathers talk about their family as a network?

Fathers bring out different levels in the concept of family. Fathers mainly distinguished between union relations and blood ties. Union relations were associated with the family one was forming and with the chosen partner and joint children. The concept of family resulting from blood ties included one's own parents, siblings, but also extended to the partner's parents. With the change of partner, the position of mother-in-law and father-in-law in the family network also changed. The ideal family composition was individual for each participant, but the partner and biological children were in each interviewee's ideal family composition.

Keywords: Fathers role, men as fathers, shared parenting; equal parenting; co-parenting, family as a network

Sisukord

ABSTRACT	2
SISUKORD	4
SISSEJUHATUS	5
1. KIRJANDUSE ÜLEVAADE JA PROBLEEMISEADE	6
1.1 PEREKONNA MÕISTMINE.....	6
1.2 SUHETE MITMEKESISTUMINE JA PEREKOND KUI VÕRGUSTIK	9
1.3 MEES ISANA PEREVÕRGUSTIKUS.....	13
1.4 PROBLEEMISEADE	16
2. METOODIKA	17
2.1 UURIMISVIISI VALIK	17
2.2 ANDMEKOGUMISMEETOD.....	18
2.3 UURIMUSES OSALEJAD	19
2.4 UURIMUSE KÄIK	19
2.5 ANALÜÜSIMEETOD.....	20
2.6 UURIMUSE EETILINE ASPEKT	20
2.7 ENESEREFLEKSIOON	21
3. ANALÜÜS	22
3.1 OSALEJATE TUTVUSTUS.....	22
3.2 JUHTUMITE TEMAATILINE KÄSITLUS.....	23
3.2.1 <i>Perekonna mõiste</i>	23
3.2.2 <i>Leibkond versus perekond</i>	25
3.2.3 <i>Isa perekond enne ja pärast lahkuminekut</i>	26
3.2.4 <i>Muutused peale paarisuhte katkemist</i>	29
3.2.5 <i>Ideaalne perekoosseis</i>	33
3.3 ARUTELU.....	37
3.3.1 <i>Päritolupere veresidemed ja subjektiivselt tajutud sidemed</i>	37
3.3.2 <i>Perekond kui võrgustik - ideaalpilt</i>	39
3.3.3 <i>Perepoliitline vanemlus</i>	40
KOKKUVÕTE	42
KASUTATUD KIRJANDUS	44
LISAD	49

Sissejuhatus

Lasteaiapsühholoogina kohtan mitmeid peresid, kus laste isad elavad ühel või teisel põhjusel lastest eemal. Lasteaia kontekstis näen ma tihti emasid lastega edasi tegutsemas ning isade roll, eriti kui pere liikmed on erinevaid teid läinud, on minimaalne. Samas olen ma ka praktikas näinud piisavalt isasid, kes tegelikult sooviksid rohkem oma lapse kasvamisest osa võtta. Seda, mismoodi näevad isad enda rolli lapse elus pärast vanemate omavahelise suhte lahkuminekut, on aga uuringud vähe käsitletud. Isade rolli ja isade olulisuse osas tehakse järjest rohkem uuringuid ning seda tõstetakse järjest enam esile. Vähem on aga uuringuid, mis kajastaks isade oma soove ning isade käsitlusi perekonnast kui võrgustikust ning subjektiivselt perekonna määratlemisest seoses ettetulevate muutustega. Selleks, et saada parem ülevaade isade enda tõlgendustest, on oluline analüüsida isade isiklikke lugusid. Kuna hetkeseisuga ei ole piisavalt uuritud lapsest eemal elava isa perspektiivi oma peremudelile ning üldiselt isade nägemust lapsest eemal elamisest, siis leian, et on oluline täiendada teemavaldkonda.

Tänapäevases ühiskonnas on laialdaselt levinud vabaabieliu ehk kooselu. Kuigi 2022. aasta arvestusega on lahutuste arv 5 viimase aasta madalaim (Statistikaamet, 2023) on mitmeid lapsi, kes elavad oma bioloogilistest isadest eraldi. Käesoleva magistritöö eesmärgiks on uurida, milline on lapsest eemal elava isa subjektiivne perekonnakäsitus. Minu soov on edasi anda see, kuidas lapsest eemal elav isa perekonnast kui võrgustikust räägib, hoides fookuse endiste ja praeguste pereliikmete kaasamisele ja väljajätmisele. Töö esimeses osas annan ülevaate perekonnast kui võrgustikust läbi erinevate teaduslike allikate. Samuti toon välja mehe rolli lapse elus ja lisaks teen ülevaate jagatud vanemlusest ja võõrandumisest, selle mõjust ja olulisusest. Teises osas kirjeldan metoodikat ja uurimise käiku. Viimane osa tööst moodustab analüüs ning arutelu, mis tugineb 2020 aastal läbi viidud seitsmele poolstruktureeritud intervjuule isadega, kes elavad peale abieliu või kooselu purunemist vähemalt ühest oma bioloogilisest lapsest eraldi.

1. Kirjanduse ülevaade ja probleemiseade

1.1 Perekonna mõistmine

Eesti keele seletav sõnaraamat defineerib perekonda kui „*abielupaar koos järglaste ja lähisugulastega, kes kuuluvad leibkonda*“ (EKSS, 2009) ning Vikipeedias (2023) kirjeldatakse perekonda järgnevalt: „*Perekonda on Euroopa kultuurides traditsiooniliselt mõistetud kui isikute kooslust, keda ühendab esmalt kas abielu või põlvnemine. Perekonna liikmed jagavad kodu, ühiseid väärtusi, eesmärke, ressursse ja vastutust üksteise suhtes*“. Perekonnaseaduses räägitakse nii abielu suhtest, sugulusest ja põlvnemisest kui ka eestkostest (Perekonnaseadus, 2022).

Igapäevases kõnekeeles ja teaduslikus käsitluses tähendab perekond sotsiaalset gruppi, mis on bioloogiliselt, seaduslikult ja emotsionaalselt seotud (Richardson, 2012). Antropoloogilisest vaatest annab mehe ja naise „ühinemine“ aluse sidemetele, mis neid omavahel seovad. Need seosed on liidu suhe, mis muudab võõrad sõpradeks, seaduslik suhe, mis annab identiteedi ja tunnustatuse, majanduslik suhe, mis võimaldab vara liigutamist ja kiindumussuhe, mis kannab emotsionaalset fookust ning stabiilsust (Barton, 2018).

Kuigi võib tunduda, et ühiskonnas laiemalt on ühtne arusaam, mida tähendab perekond, eksisteerib mitmeid perekonna määratlusi (Levin, 1999). See tähendab, et sõltuvalt inimese kogemustest võib igaüks meist perekonda erinevalt mõista. Samuti võib inimese elu jooksul perekonna koosseis olla erineval ajal erinev (Kutsar, 2014). Levini (1999) järgi saab perekond alguse diaadist, milleks tavaliselt on abielupaar või kooselupaar. Kui küsida inimestelt „*Kas te teate mis on perekond*“, siis on üldiselt vastus jaatav. Samas aga küsides inimestelt „*Kes kuuluvad sinu perekonda?*“, ei ole vastused tihtipeale üksmeelsed. Inimestel on erinevad kriteeriumid, mille alusel nad oma perekonna liikmeid määratlevad. Nagu Levin (1999) oma uurimistes on leidnud, peetakse perekonda kuuluvaks leibkonna liikmeid, st kellega koos elatakse, vanemaid, õdesid-vendi, partnerite lähikondlasi ja abiellumisega lisandunud liikmeid. Mõne jaoks võib surm või lahutus tähendada perekonnast lahkumist. Sõpru loetakse pereliikmeteks vähematel juhtudel ning mõned ei loe enda perekonda neid lähisugulasi, kellega ei olda emotsionaalselt lähedased (Levin, 1999). Perekonnaliikmed on peamised hoole ja toetuse pakkujad. Kirjanduses on kajastatud, et perekonna sisesed suhted on inimesele kaitsva mõjuga, seda otseselt või kaudselt vähendades inimesel stressi ja seeläbi mõjutades positiivselt inimese psüühikat ja füüsilist tervist (Shor jt., 2013). Positiivne tagasiside ja toetus lähedaste inimeste

poolt tekitab igapäevases hea tunde. Sellegipoolest ei pruugi perekonna toetus, isegi kui see on heatahtlik, alati soodustada heaolu.

Kui perekonna toetust nähakse liiga pealetükkivana, kontrollivana või domineerivana, võib see endaga kaasa tuua pahameelt, vastuhakku muutustele ja stressi (Tucker, 2002). Selle tõttu on oluline osata hinnata ja arvestada negatiivsete suhetega perekonnavõrgustikus, et tagada individuaalne heaolu (Widmer jt., 2018). Sageli märkan oma töös lapsevanematega arvamust, et suhe on midagi, mis seob ainult kahte inimest omavahel ja teised sellesse ei puutu. Arvamus, et suhe on eraldiseisev koosseis, mis on kahe inimese isiksustest sõltuv ja täiesti nende endi teha, on petlik. Perekond on samamoodi süsteem nagu on näiteks valitsus või ühiskond üldiselt. Süsteemi saab kirjeldada kui kogumit, mille erinevate elementide osade, omaduste ja suhestumiste vahel on seos (Bolzmann, 2013). See tähendab, et perekond on kooslus, mille erinevad osad või elemendid on omavahel seotud ning muutus ühes selle osas mõjutab kogu süsteemi toimimist.

Töötades igapäevaselt laste ja nende peredega, on võimalik näha, et tänapäeval on tavapärane see, et lapse pere hõlmab kahte erinevat leibkonda ning lastel võib „emme“ ja „issi“ kõrval olla palju teisi inimesi, keda nad oma perekonnaliikmeteks peavad. Kõrvaltvaatajana ei ole meil võimalik öelda, mis on perekond ühe kindla inimese jaoks, vaid lihtsam on öelda, kes kuuluvad leibkonda, vaadates kes elavad püsivalt ühes majapidamises (Levin, 1999). Perekonnad ei ole staatilised süsteemid vaid on avatud ja dünaamilised süsteemid, mis on mõjutatavad ümbritsevate stressorite poolt ehk nad on muutlikud (Demo, Fine, 2010). Lahutuste ja uute partnerite leidmise sagedus tänapäevastes ühiskondades on kaasa toonud leibkondadel põhinevate perekondlike piiride lõdvenemise. Piiride ähmastumine on seotud sellega, millisel määral vanemad, kes elavad perest lahus, jätkavad oma osalust laste kasvatamisel, mida peetakse laste arengu jaoks vajalikuks (Castrén, Widmer, 2015). Seega võib eelneva põhjal öelda, et kuigi kindlat perekonna määratlust on raske sõnastada, on abiks kindlad piirid ja vanemate ühine arusaam.

Eelnevalt on uuritud perekondi peale lahtust ja uute partnerite leidmisel, fookuses suhted ja piirid perekonnaliikmete vahel, keda on perekonda omaks võetud ja keda ei ole omaks võetud (Castrén, Widmer, 2015). Täiskasvanud, kes on pärit kasuperekondadest võivad üritada hoida suurel hulgal sidemeid, mis tulevad erinevatest partnerlustest või nad võivad piirata oma võrgustikku ainult nendega, kes on uues leibkonnas. Lapsed teisest küljest aga on julgustatud hoidma suhteid mõlema vanemaga ning nende lähisugulastega (Castrén, Widmer, 2015). Samas on arusaadav, et lastel on mõlema vanemaga side ja nende ettekujutus perekonnast võibki erineda nende vanemate omast. Perestruktuuri ja pere toimimise kohta on tehtud mitmeid uuringuid. Näiteks Widmer ja La Farga (2000) toovad välja kahte tüüpi peresidemeid. Üheks on veresidemed ehk bioloogilised sidemed, nagu näiteks vanem-laps side, teiseks on liidusuhted, nagu näiteks abielusuhe (Widmer, La Farga, 2000). Uued teemaarendused, mida on välja pakutud perekondade uurimiseks, nagu näiteks intiimsus, sugulus või isiklik elu, on nihutanud fookust. Fookus on liikunud perelt kui seotud grupilt, kellel on kindlaks määratud rollid ja kes identifitseerivad end kui „meie“, suurema valikuga suhetele, mis on isiklikult olulised (Castrén, Widmer, 2015), mis on viinud uurijaid ideele vaadata perekonnale kui võrgustikule, mis võib sisaldada liikmeid mitmest leibkonnast.

1.2 Suhete mitmekesisistumine ja perekond kui võrgustik

Aja jooksul on leitud, et perekond veresugulaste kontekstis tekitab inimeste vahel sotsiaalse kapitali alusel sidet (Widmer, 2007). Ühendav side sotsiaalse kapitali alusel tähendab seda, et allrühmade vahelised suhted on nõrgemad ning baseeruvad ressurside liikumisel grupisiseselt (Burt, 1995). Perekonda kui süsteemi reguleerivad sarnased seadused, mis teisi süsteeme. Näiteks on süsteemi liikmed omavahel seotud sõltumata sellest, kas see liikmetele meeldib või mitte. See, kuidas ema ja isa omavahel suhtlevad, mõjutab nii lapsi kui ka lapselapsi. Kuid ka teised tegurid toovad terves perekonnasüsteemis muutust esile (abielu, lapse sünd, surm, elukoha vahetus) (Richardson, 2012). Peresüsteem moodustab subjektiivselt tajutava terviku, see on kooslus, kuhu võivad kuuluda nii surnud kui ka elavad, igapäevaselt olemasolevad ja eraldi elavad, samuti sündimata jäänud liikmed. Olukorras, kus me kedagi või mingit olulist elusündmust eitame või ka minimeerime selle/tema tähtsust, mõjutab see inimene või see olukord ikkagi selle koosluse elu (Bolzmänn, 2013). See tähendab, et oluline on mõista kõiki oma suhteid, mis peresüsteemis on, ka neid, mis mõnele peresüsteemi liikmele ehk vastu tahtmist on.

Minu erialases kogemuses, kui olen peresid nõustanud, olen märganud, et lapsevanemate endi käitumismustrid on mõjutatud nende vanematest ja sarnane käitumine omakorda saanud mõjutusi kuskilt kaugemalt. See on otsene mõjutus, kuid sageli ei ole see nii ühekülgne ja lisaks vanema käitumismustritele on mõjutajateks ka suhted teiste lähikondsetega. Selleks, et seda vanemale mõista anda nii, et ta selle ka omaks võtab, võib võtta mitu seanssi ning ka siis nähakse ainult peamisi mõjutajaid, mitte kõikide suhete panust meie käitumise kujundamisel. Bolzmänn (2013) ütleb, et nii alateadlikult kui ka teadlikult võime hakata vastu süsteemi terviklikkusele, mille tagajärjel jätame perekonna liikmeid või ka mõningaid perekonna sündmuseid enda jaoks välja. Sellistel juhtudel on tõenäoline, et jätame midagi olulist välja, mis arvestades eelnevalt väljatoodut, mõjutab meie teisi suhteid ning meie igapäevaelu.

Vanemaks olemine on väljakutse ning suur ettevõtmine. Sellega kaasneb vastutus teise elu eest. Elu algab eostamisega ning sellest samast hetkest muutub see elu peresüsteemi osaks. Sellega tekib automaatselt kahe inimese vahel side, kaks eluandjat on seotud ühe elukandjaga (Bolzmänn, 2013). Sõltumata sellest, millised on lapse vanemad, kas laps on soovitud või mitte või kes teda kasvatab, on laps seotud oma vanematega nii bioloogiliselt kui ka psühholoogiliselt.

USA uurijad (Sanner jt., 2019) on leidnud, et lahutuste, kooselude ja uuesti abiellumiste sagenemise tõttu on perekonnad üha mitmekülgsemad ja ka keerukama ülesehitusega. Aastal 2022 lahutas Eestis 2546 paari (Statistikaamet, 2022), 2018. aasta statistikaameti andmed näitavad, et 1682 lahutust oli paaride vahel, kellel oli vähemalt üks laps (Statistikaamet, 2019). Mitteabielluliste kooselude purunemine riigistatistikas ei kajastu, mis omakorda tähendab, et vanemate lahku elama asumisest on mõjutatud oluliselt enam lapsi. See aga näitab, et Eesti kontekstis on vanemate vaheliste suhete hoidmine peale lahkuminekut ja kokkulepete sõlmimine lapse kasvatamise eesmärgil oluline teema, mida lähemalt uurida.

Vanemlus hõlmab hoolitsemist ja kaitsmist. Kuid lisaks vanemlikele hoolitsusele on vanematel oluline roll lapse ühiskonda integreerimisel. Nagu Grusec ja Lytton (1988) oma teoses kirjutasid, on vanemate ülesanne aidata lapsel kohaneda ühiskonna väärtuste ja ootustega, aidata lastel võtta omaks moraalseid norme ja õpetada nendele kohast käitumist. Lisaks aidata kaasa lapse autonoomse minapildi arengule (Grusec, Lytton, 1988). Vanemlike oskuste „efektiivsus“ või „kvaliteet“ sõltub ajast ja ühiskondlikust kontekstist, kui seda küsimust arutatakse. Lisaks religioonile ja filosoofilistele uskumustele mängivad vanemlike oskuste hindamisel rolli ka üldine majanduslik olukord ja elutingimused (Carlson, 2017). Kuid suhted vanemate ja laste vahel ei pruugi alati olla kõigi heaolu tagavad. Seda heaolu mõjutavad nii vanemate lahusus kui ka vanemate omavahelised suhted üldiselt. Paljud lahutanud lapsevanemad võivad hakata käituma „supervanemana“, et leevendada iseenda süütundeid (Fisher, Alberti, 2005). Nagu eelnevalt ka mainitud, on vanemate roll tagada lapse heaolu ning olla tema jaoks toeks. See võib aga olla mõjutatud vanemate enda suhte kvaliteedist ning hetke ühiskondlikest normidest.

Jagatud vanemlus on mõiste, millega kirjeldatakse lahku läinud vanemate uut elukorraldust, kus laps elab kahes elukohas, millest vähemalt 30% (Sotsiaalkindlustusamet, 2023) või vähemalt 35% ajast (Bauserman, 2002; Nielsen, 2015, 2017) ühe vanema juures. Empiirilised uuringud toetavad mõtet, et vanemate lahutuse läbi elanud lapsed saavad väga palju tuge jagatud vanemlusest. Bauserman (2002) ja Nielsen (2015, 2017) on leidnud, et lapsed, kelle vanemad jagavad vanemlust, tulevad paremini igapäevaselt toime kui need lapsed, kelle ühele või teisele vanemale on määratud ainuhooldus. Nad leidsid, et jagatud vanemlusega lastel on madalamad depressiooni ja ärevuse näitajad ja nad on rohkem oma eluga rahul. Samuti täheldasid uurijad jagatud vanemlusega laste puhul madalamat agressioonitaset ning väiksemat ainete kuritarvitamise riski. Lisaks on nendel lastel parem kognitiivne areng, parem füüsiline tervis ning paremad suhted isa, ema, kasuvanemate ja vanavanematega.

Soolise võrdõiguslikkuse monitooring (2021) on välja toonud, et Eesti ühiskonnas on endiselt levinud traditsiooniline pere toimimise käsitus, mis toetab vaadet, et emad on laste peamised hoolitsejad. Tänapäeval mehed soovivad rohkemat kontakti oma lastega peale paarisuhte lagunemist (Weiner, 2016) ja vaadates tehtuid uuringuid (Bauserman, 2002; Nielsen, 2015, 2017; Ilves, 2021; Pancsofar, Vernon-Feagans, 2006; Rowe, Cocker, Pan, 2004) teame, et lastele on head suhted mõlema vanemaga väga olulised. Perekonnaseaduses tuuakse välja vanemate õigused kui ka kohustused lapse ja üksteise ees (Perekonnaseadus, 2022). Lapsel on ÜRO lapse õiguste konventsiooni (1996) ja EV Lastekaitseaduse (2023) järgi õigus mõlemale vanemale ka siis, kui vanemad ei ela koos. Lisaks õigustele ja kohustustele on jagatud vanemlusel vanemaksolemist toetav toime juhul, kui üks vanem on teadlikum lapsekasvatuses kui teine. Sellisel juhul jagatud vanemlus aitab tasakaalustada ühe vanema poolset „nõrka“ kasvatust, teise vanema „tugeva“ kasvatusena, ehk siis oskuslik vanem saab katta teise vanema puudujääke (Elam, Sandler, Wolchik, Tein, 2016).

Jagatud vanemlusega on lastel kaks võimalust saada oskuslikku kasvatust, turvatunnet ja ka lähedust. Samas kui ühe vanemaga lastel on ainult üks võimalus saada head kasvatust, turvatunnet ja lähedust, sest puudub teine vanem, kes saaks tulla ja täita puudujääke. Samuti on leitud, et kuna vanemate tugevused ja nõrkused ei ole ajas muutumatud, on jagatud vanemlus kasulikum kui üksikvanemlus (Braver, Lamb, 2018). Sisuliselt tähendab see, et kuna vanemlike oskuste efektiivsus ja kasutamise viis sõltuvad ka muudest meid ümbritsevatest aspektidest, siis

sõltuvalt sellest, mis praegu inimese elus toimub, mõjutab hetkeolukord ka seda, milline vanem ta sellel hetkel on. Ehk siis tähelepanu ja ressursid võib minna oma stressoritega toimetulemisele ning oskused last kuulata või võimekus olla lapsega kannatlik ja empaatiline, langeb. Need tõekspidamised, mis on seotud soorollidega ning see, kuidas need rollid kanduvad üle vanemaks olemisele suhte ajal, tekitavad vastavaid käitumismustreid, mis võivad jätkuda ka peale suhte lõppemist (Weiner, 2016). Näiteks on leitud, et kui spetsialistid, kellelt vanemad saavad nõu, toetavad jagatud vanemlust ning selle läbi annavad märku, et mõlemad vanemad on sama olulised, suhtuvad lahutavad paarid ka üksteisesse toetavamalt ning mõlemad osapooled panustavad rohkem, mis omakorda toetab lapse arengut ja toimetulekut (Schenck et al., 2009). Seega on väga oluline mõista, et mõlemal vanemal on oma roll ning mõlemad rollid on samavõrd tähtsad. Tihtipeale räägitakse naise rollist ning selle olulisusest emana, kuid ka mehel on oluline roll isana. Järgnevalt võtan selle täpsema käsitluse alla.

1.3 Mees isana perevõrgustikus

Teise Maailmasõja aeg tõi fookusesse isade olulisuse soolise eeskujuna, eriti poistele. 1960ndate aastate lõpus hakkasid sotsiaalsed normid esmakordselt liikuma selles suunas, et isad peaksid olema aktiivsed ja hoolitsevad vanemad (Singley, Edwards, 2015). Sotsiaalsed normid on pidevalt muutumas ning ka isa ja mehe rolli on aja jooksul üle vaadatud. Tänapäevaseid vanemlikkuse õpetusi jälgides on ilmselge, et need erinevad eelmiste põlvkondade õpetustest ning kohati on märgata noorte hulgas hukkamõistu eelnevate kasvatusmeetodite osas. Samas on oluline tõdeda, et varasema „hea isa“ iseloomulikud põhiomadused – lapse moraalne arendamine, ressursidega toetamine ja eeskujuks olemine, on jätkuvalt isarolli põhiaspektid (Singley, Edwards, 2015). Isad tihtipeale suunavad lapsi saavutustele ja toetavad laste iseseisvumist ning neid ümbritseva keskkonna tundmaõppimist (Rosenberg, Wilcox, 2006).

Lapse sünd mõjutab mõlemat vanemat ja kindlasti ka seda, kuidas suhestutakse üksteisega, ühiskonnaga ja iseendaga. Lapse saamise ootusega algab meestel keeruline protsess, milleks on isarolliga kohanemine. Isad võivad tunda, et nende suhe lapsega alustab nõrgemalt pinnalt, kuna laps areneb emaühis (Jean-Dit-Pannel, Riand, 2019). Kindel on see, et võrreldes naistega on meestel isarolliga kohanemisel vähem psühholoogilist, sotsiaalset või emotsionaalset ettevalmistust (Papaleontiou-Louca, Al Omari, 2020). See aga annab sisendi, kuidas isad võivad alguses oma uude rolli suhtuda ning mis nende vaimse tervisega võib toimuda. Unepuudus ja imiku vajaduste täitmine on väsitavad ning stress, mis kaasneb mehel töölt eemal olemisega, võivad tekitada ärevust. Lisaks võib muutuda suhe partneriga, tekitades olukorra, kus mõlemad osapooled peavad nii iseenda kui ka vastsündinu vajadustega tegelema ning kõigele lisaks tulema toime psühhosotsiaalsete muutustega (Singley, Edwards, 2015). Kõik need aspektid moodustavad suure koormuse inimese vaimsele tervisele ning nõuavad muutust toimetulemises. Esmakordselt isaks saavad mehed ei pruugi teadlikud olla kõigest, mis lapse kasvatamisega kaasneb, näiteks, kuidas luua lapsega suhet või kui oluline selle suhte kvaliteet on. Suhte kvaliteet sõltub suuresti koos veedetud aja hulgast ja sellele suhtele pühendatud ajast. Isa ja lapse suhte arengu protsess, nagu ka suhte kvaliteet ja sellest saadud kogemused mõjutavad edasist käitumist, mõtteid ja tundeid (Palkovitz, 2019). Isa olemasolu ja tema tähtsus on ilmtingimata oluline ning isal on oma koht lapse arengus ja heaolus.

Kvaliteetne lapse ja isa vaheline suhe suurendab lapse enesehinnangut, usaldust teiste inimeste vastu, arendab sotsiaalseid ja eluks vajalike oskusi (Amato, 1994). Lastel, kellel on isaga lähedane side, on suurem enesekindlus ja parem enesehinnang, mille tõttu on väiksem võimalus depressiooni tekkeks (Dubowitz jt., 2001). Samuti on leitud, et hea suhe isaga aitab lastel paremini toime tulla koolis tunnetatud survega ja sellest tuleneva frustratsiooniga (Pruett, 2000). On leitud, et isade varajane aktiivne osalus lapse elus mõjub positiivselt lapse keelelisele ja kognitiivsele võimekusele (Goldstine, 1982). Erinevad uuringud on leidnud, et lapsed, kelle isad on nende igapäevases kasvatamises aktiivsed, on kõrgema vaimse võimekusega, neil on paremad keelelised oskused, parem kognitiivne võimekus ja kõrgem akadeemiline valmidus (Pancsofar, Vernon-Feagans, 2006; Rowe, Cocker, Pan, 2004). Isade olulisust on uuritud praeguseks mitmeid aastaid ja erinevates suundades, kuid püsivalt on nendes uuringutes, nagu ka eelnevalt mainitud, leitud isade aktiivse osalemise olulisus. Selle tõttu saab öelda, et ei piisa mitte ainult isa kohalolust vaid peab olema tagatud isade aktiivne osalus lapse kasvatamises igas olukorras.

Isad on võtnud viimase nelja aastakümne jooksul järjest rohkem lapsekasvatamisega seotud kohustusi (Laughlin, 2010). Sellegi poolest räägitakse isade vähesest panustamisest nii Eestis kui ka mujal. Seda olen tähele pannud samuti lasteaias töötades, kus peamiseks kontaktisikuks on ema ning harvem isa, ka arenguveestlustel osalevad enamasti emad ilma isadeta. Inglismaal näiteks leiti, et aastal 2000 veetsid lapsest eraldi elavad isad lapsega tööpäeval keskmiselt 69 minutit ja nädalavahetusel 111 minutit ilma ema kohaolekuta. Üks-ühele aega nädala sees veedavad lapsega kaks kolmandikku isadest (Henz, 2019). Samuti on leitud Ameerika Ühendriikides, et 34% eraldi elavatest isadest ei ole kontaktis oma lapse leibkonnaga (Hofferth jt., 2012). Mida vanemaks lapsed saavad, seda vähem hoiavad isad lastega kontakti, eriti kooselul põhinevates perekondades (Kohn, 2013). Sõltumata sellest, et endiselt esineb olukordi, kus isa roll lapse elus on täitmata mingil põhjusel, on oluline aru saada nii emadel, isadel kui ka sotsiaalvaldkonnas ja teistel peredega töötavatel spetsialistidel, kui oluline on mehe kui isa aktiivne olemasolu lapse jaoks.

Järjest rohkem rõhku pannakse ka E mõlema vanema olulisusele ning enam hakatakse välja tooma isa olulisust lapse kasvatamisel. Näiteks muudeti 2020. aastal vanemapuhkuse korraldust, mille kohaselt on Sotsiaalkindlustusameti koduleheküljel kirjas: „*1. juulist 2020 sündinud laste isadel on õigus isa täiendavale vanemahüvitisele 30 kalendripäeva ulatuses*“. Lastest eemal elavate isade aeg lastega on tihtipeale raamistatud kas emade või kohtu poolt. Isad, kes muidu panustavad lapsekasvatuse, võivad laste eludest ära langeda peale eestkostemenetlust või lapsetoetuskohustuste kehtestamist ning seda kohtuprotsesside järelmõjuna (Kohn, 2013). Sunnitud külaskäigud, mis survestavad isasid oma lapsi külastama, ei aita alati kaasa isa-lapse positiivse suhte arengule (King, 1994). On leitud, et aja võrdselt jagamine ei taga esmast lapse heaolu (Sadowski ja McIntosh, 2016; Warshak, 2014). Lapsele on esmatähtis suhte kvaliteet (Ilves, 2021). Kuid arusaadav on, et kahe vanema ja/või pere vahel lapse jagamine on suures osas koostööle ja ühistele kokkulepetele tuginev organiseerimine. Sellesse protsessi peaksid ühiselt panustama lapse ema ja lapse isa, jättes enda lahkeliidid kõrvale ja mõeldes eeskätt lapse heaolule, kaasates protsessi ka last ja selgitades välja lapse soovid. Kes kuulub perekonda ja kes mitte, on subjektiivne ning kuigi võib tunduda lihtne eemale liikunud kaaslast oma peresüsteemist välja tõrjuda, on aga oluline jätkata ühiselt, arendades enda oskust elada perekonna kui võrgustikuna. Sellega muudavad vanemad traditsioonilist arusaama ühe vanema (tavaliselt ema) eelisõigusest lapse või laste üle.

1.4 Probleemiseade

Isade olulisust lapse elus on raske eitada. Samuti on teada, et perekond mängib inimese elus lüülist rolli. Aastal 2016 oli Eesti statistikaameti andmebaasi kohaselt 6360 abielu ning 3262 lahutust. Nendest lahutustest vaid 1 532 puhul ei olnud paaril lapsi (Statistikaamet, 2016). Seega on 1730 meest, keda lahutus ning edasine suhtlus oma lapsega mõjutab. Perekonna funktsioon on tagada emotsionaalsete vajaduste rahuldamist. Täpsemalt lähedusvajadust, kaitstusvajadust ja osalusvajadust (Kutsar, 2014).

Uurimisprobleemi püstitus tugineb Widmeri uurimustulemustele (Widmer, La Farga, 2000; Widmer, 2007), et vanemate eraldi elama asumine ja kooselu purunemine, toob kaasa subjektiivse perekonna ümberhindamise. Widmeri kohaselt püüavad lapsed säilitada esialgset perekonna terviklikkust, kuid täiskasvanud pigem määratlevad oma pere struktuuri ümber, jättes näiteks lapse teise vanema oma perekonna koosseisust välja. Hetkeseisuga ei ole Eestis uuritud lapsest eemal elava isa perevõrgustiku kuuluvust, keskendudes isade sõnastusele ja mõtestamisele, kes kuulub nende perekonda. Sellest tulenevalt on töö eesmärgiks saada ülevaade lapsest eemal elava isa subjektiivsest perekonnakäsitlusest, võttes fookusesse kaasamise ja väljajätmise perevõrgustikust. Minu soov on intervjuerida isasid ning uurida, kuidas nad mõtestavad pere mõistet ning keda peavad pereliikmeteks.

Uurimise läbiviimiseks püstitasin kolm üldist uurimisküsimust:

1. Kellega on isa eri aegadel koos elanud?
2. Kes on kuulunud isa perekonda eri aegadel?
3. Kuidas räägivad isad oma perekonnast kui võrgustikust?

2. Metoodika

2.1 Uurimisviisi valik

Inimeste omavaheliste suhtesüsteemide mõistmiseks ning tõlgenduste analüüsimiseks on kõige täpsem kasutada kvalitatiivset uurimismeetodit. Vastav uurimismeetod võimaldab saada detailset informatsiooni inimeste käitumismustritest, nende arvamustest ja tavadest (Creswell, 2007: 37). Kvalitatiivne uurimismeetod võimaldab isade perspektiive analüüsida läbi nende endi elu käsitluse ning annab ülevaate nende kogemustest (Õunapuu, 2014). Kuna mind huvitab isade subjektiivse perekonna käsitlus, siis kinnised struktureeritud küsimused piiraksid nende andmete kogumist. Kvalitatiivse uurimismeetodiga on mul võimalik kasutada mitmekesist uurimisviisi, kasutades poolstruktureeritud intervjuud, mis võimaldab küsida juurde küsimusi, mille kombineerisin pere- ja leibkonna graafilise kujutamise meetodiga. Teema vähese käsitluse tõttu on minu arvates oluline, et kogutud andmed kajastaksid selgelt uuritavate vaateid. Kvalitatiivse meetodiga uuritakse teema sisu. Sellega proovitakse leida vastuseid küsimustele *kuidas?* ja *miks?*. Uurimismeetodi tulemusena valmib osalejate „oma lugu“, mis aitab näitlikustada ja mõista mingit laiemat sotsiaalset nähtust (Laherand, 2008). Selle töö eesmärki silmas pidades on seega kvalitatiivse uurimismeetodi valik kõige parem lahendus.

2.2 Andmekogumismeetod

Eelnevalt on Tartu Ülikoolis läbi viidud sarnast uuringut laste perspektiivist (Eva Mägi bakalaureusetöö, 2016.; Hele Plakso magistr töö, 2023.). Kasutades samuti poolstruktureeritud intervjuusid ning perekaardistamise põhimõtet, täiendan perevõrgustiku uurimist isade vaatega oma perekonna ülesehituse kohta.

Eelnevatele töödele põhinedes kasutan samuti kolmeetapilist perestruktuuri kaardistamise meetodit, mida on kasutanud pereterapeut David Kvebaek (Kvebaek Sculping kodulehekül, 2023).

Kujundlikku väljendust peresüsteemi liikmete kirjeldamisel on ammustest aegadest kasutatud, näiteks puidust kujukesi, paberist kujundeid või nagu ma ise olen kogenud, tänapäeval ka teisi inimesi kui rollimudeleid. 1967-1968 Norra psühhiaatriakliinikus töötanud David Kvebaek leidis, et kujunditega on võimalik keerulisi peresituatsioone ning peredünaamikat kolleegidele kirjeldada. Kuna see osutus tulemuslikuks, hakkas ta meetodit kasutama ka oma töös klientidega. Kvebaek leidis, et kliendid olid haaratud kujudest ning kiirelt hakkasid läbi nende kujutama nende endi sisemisi vaateid oma perekonnast (Kvebaek Sculping kodulehekül, 2023). Kvebaeki meetodit „*Kvebaek Sculpture Technique*“, kasutatakse ka tänapäeval pereterapeutide poolt ning sellest on välja arendatud erinevaid versioone. Irene Levin on üks sellistest spetsialistidest, kes on meetodit uurimismeetodina edasi arendanud, võttes puidust kujude asemel kasutusele paberist kujundid (Levin, 1990). Nii Levin kui ka Kvebaek kasutasid klientide kogemuste tõlgendamiseks kahte aja dimensiooni minevik ja olevik. Kuid lisaks juba varasemalt tehtud samade põhimõtetega töödele, võtan mina kasutusele tuleviku ideaali ehk kolmanda dimensiooni, nagu on eelnevalt teinud Eva Mägi (2016) ja Hele Plakso (2023) oma lõputöös. Isad saavad tänu sellele meetodile väljendada, millisena nad enda kogemuse valguses ideaalset perekonda näeksid. Kasutan kahte värvi kolmnurki ja kahte värvi ringe. Ringid kujutavad naisi ning kolmnurgad mehi. Värvidel eraldi tähendust ei ole, muud kui, et tekitada variatiivsust. Kujundi asetus iseendast kujutab lähedust selle pereliikmega läbi uuritava sisemise tunnetuse, mis tugineb Virginia Satir'i kasutusele Kvebaeki meetodist (Kvebaek Sculping kodulehekül, 2023).

2.3 Uurimuses osalejad

Uurimuses osalejateks olid isad, kellel on eelnevast suhtest vähemalt üks laps ning kes elavad oma bioloogilisest lapsest eemal. Üheks tingimuseks oli see, et enne pere lahku minemist peaks laps olema olnud vähemalt 2-aastane. Lisaks soovisin, et lahkumisest oleks möödas vähemalt 3 aastat, et peresüsteemis oleks aega muutuste tekkimiseks. Uurimusest võtsid osa 7 isa, Eesti eri kohtadest, vanuses 34-42 aastat. Osalejate lapsed eelmisest suhetest olid vanuses 5-12-aastased ning isad olid lastest eemal elanud 3-8 aastat.

2.4 Uurimuse käik

Uurimuses osalejate leidmiseks kasutasin nn lumepallimeetodit. Selleks suhtlesin enda lähikondsetega ning uurisin, kas kellelgi on tuttavaid, kes vastaks uurimuses osalemise kriteeriumitele ning kes oleksid nõus uuringus anonüümselt osalema. 3 isa leidsin läbi interneti postitatud kutse, kus informeerisin uurimuse eesmärgist ja vajadusest osalejate järele ning 4 isa leidsin uuringusse läbi tuttavate. Palusin nende isade elektronposti aadresse ja kirjutasin isadele kirja, kus tänasin neid valmiduse eest uuringus osaleda ning jagasin uuringu eesmärgid ning protseduurilist infot. Kirja lõpus küsisin veelkord üle, kas endiselt on valmidus osaleda. Saades jaatava kinnituse leppisin kokku kohtumise aja. Intervjuud toimusid kõik 2020 aasta mai kuus. Kuna osalejad asusid erinevates Eesti paikades ja COVID-19 oli laialt levinud, toimusid poolstruktureeritud intervjuud videosilla Microsoft Teams vahendusel. Isadelt nõusoleku saades lindistasin vestlust nii diktofoni kui ka Teamsi vestluse videona, et tagada andmete olemasolu ja hilisem töötlus. Osalejatel oli võimalik tagada endale nii palju privaatsust kui nad soovisid, sh. söök ja jook ning muu nende mugavuseks oluline. Mina teavitasin osalejaid ette, millest vestlema hakkame ning laias plaanis, mis info minu uurimustöö jaoks oluline on. Minu keskkond oli kodune kontor ning intervjuude ajal olin alati üksi. Olulised uurimisküsimused olid mul eelnevalt välja mõeldud ja kirja pandud ning nende põhjal koostasintervjuu kava. Lisaks koostasintervjuu PowerPoint slaidid, mida isad intervjuu ajal said täiendada. PowerPoint koosnes seitsmest slaidist, millest 4 olid tühjad ja 3 olid täis kujundeid. Esimesele slaidile kirjutasid isad vastuse küsimusele: „Kellega hetkel koos elad“. Teisele slaidile kirjutasid isad vastuse küsimusele: „Keda nimetaksid praegusel hetkel oma pereliikmetena“. Kolmandale slaidile kirjutasid isad vastuse küsimusele: „Kellega elasid eelmise kooselu ajal koos“. Neljandale slaidile kirjutasid isad vastuse küsimusele: „Kes olid sinu pereliikmed eelmise kooselu ajal“.

Viiendale slaidile palusin isadel koostada perekaart eelnevast perekoosseisust, kuuendale palusin koostada praeguse perekoosseisu perekaardi ning seitsmendale slaidile tegid isad enda nägemuse ideaalsest perekoosseisust. Intervjuukava põhjal alustasin demograafilistest küsimustest, jätkasin pere ja leibkonna kaardistamisega ning seejärel perekaardi koostamine. Lisaks küsisin jooksvalt täpsustavaid küsimusi, mis sai eelnevalt intervjuu kavasse kirja pandud. Intervjuude pikkus varieerus vahemikus 32 minutit kuni 92 minutit.

2.5 Analüüsimeetod

Andmeid analüüsin kahes etapis. Kõigepealt loon iga isa andmete põhjal tema koondportree ning seejärel analüüsin juhtumeid teemade kaupa, kasutades intervjuul saadud informatsiooni ning isade koostatud perekaarti ja leibkonnakaarti, võrreldes juhtumeid omavahel. Perekaardil, mis kirjeldab isa perekonda kuuluvaid isikuid ning leibkonnakaardil, mis näitab isa leibkonda kuuluvaid isikuid, võtan arvesse, kui kaugel või lähedal on pereliikmed ja leibkonnaliikmed positioneeritud kaardil isa suhtes ning kasutan seda informatsiooni tulemuste analüüsimisel. Nagu Kvebaeki ja Levin oma töös täheldasid (Kvebaek Sculping kodulehekülg, 2023; Levin, 1990) on oluline analüüsida kaartidelt väljajäetud ja kaartidel kujutatud isikuid, et mõista muutusi perestruktuuris. Võtan arvesse ka isade enda märgitud ideaalset perekoosseisu.

2.6 Uurimuse eetiline aspekt

Esimese asjana koostas interneti teel vastatava, mõne küsimusega küsimustiku, et leida mugavamal ja konfidentsiaalsemal viisil uurimuses osaleda soovijad. Kes juba alguses teadis, et ei soovi osaleda, sai tutvuda üldise infoga, kuid ei pidanud küsimustele vastama. Küsimustiku juures tõin välja uurimuse eesmärgi, uurimuse käigu ning mainisin, et kogu saadud informatsioon on töös esitatud konfidentsiaalsel kujul ja pole hiljem seostatav kindlate isikutega. Sealhulgas ei avaldata isade elukohti, mis olid Eesti erinevates paikades. Kuigi minu kui uurija jaoks ei olnud osalejad anonüümsed, jäävad analüüsis isad lugeja jaoks anonüümseks. Lisaks andsin teada, et osalejatel on õigus keelduda küsimustele vastamast.

2.7 Eneserefleksioon

Uuringuks kasutasin kvalitatiivset uurimisviisi, kus on vajalik arvestada uurija mõju andmete kogumisele ja nende tõlgendamisele. Kuna intervjuude läbiviimise ajaks olin töötanud sotsiaaltöötajana veidi üle aasta ning psühholoogina 3 aastat, siis olin valmis suhtlema inimeste jaoks potentsiaalselt tundlikel teemadel ja valmis neid toetama, kui neil intervjuude ajal tekib vajadus lisatoeks. Minu kogemus töötades koolis ja lasteaedades erinevate peredega võimaldas mul tunda ennast mugavalt, suheldes meessoost uuritavatega. Õpingutest omandatud teadmised aitasid mind teadlikult märgata minu enda mõju intervjuueeritavate üle ning tagada võimalikult vähene suunamine. Märkasin, et kui intervjuueeritavad jäid pikemalt mõtlema või kõva häälega mingit mõtet arutlema, siis tekkis tahtmine neid aidata, kuid see oleks olnud minu poolne suunamine. Sellistes olukordades tuletasin endale meelde, et pole valesid vastuseid ning küsisin uuritavatel, kuidas nemad seda tõlgendada sooviksid või mis nende jaoks tundub kõige õigem. Olin teadlik ka sellest, et kui osaleja küsib minu käest, kas miski on nii, siis see on samuti suunamine. Jälgisin teadlikult, et ma ei annaks tagasisidet jah/ei, vaid pigem annan neile uuesti märku, et pole õigeid/valesid vastuseid ja nad vastaksid täpselt nii kuidas nemad arvavad.

Mitme aasta peale töö valmis kirjutamine on ühest küljest osutunud keeruliseks väljakutseks, mis puudutab pidevat uuesti süüvimist teemasse, kuid samas on andnud võimaluse reflekteerida eelnevalt tehtut värske pilguga ning täiendada eelnevalt kirjapandut uute ja värske mõtetega. Olles ise peredega igapäevaselt tööalaselt seotud, tundub mulle, et teema olulisus pole muutunud aastatega ning intervjuud on endiselt aja- ning teemakohased. Selle tõttu olen enesekindel saadud tulemuste olulisuses. Lisaks on isadega intervjuud aidanud mind olla parem spetsialist, kuna oskan nüüd rõhku panna ka isade arvamustele ning seda seostada lapse aitamisega. Isade kogemuse kuulamine on andnud kinnitust, et laste ja peredega töös on oluline kaasata isasid rohkem. Isade kogemused ja perspektiiv on oluline aspekt, mis tihti jääb tahaplaanile, kuna emad on need, kes hariduses lastega töötades sageli rohkem esile kerkivad.

3. Analüüs

3.1 Osalejate tutvustus

Esimesel intervjueritaval on eelnevatest kooseludest 2 last, kes olid intervjuerimise ajal vanuses 5 ja 10. Vanema lapsega ei ela püsivalt koos 8 aastat ning noorema lapsega 5-6 aastat. Vanemate suhte lõppemise ajal oli vanem laps 3-aastane ning noorem laps oli vanemate lahkumineku ajal 2-aastane. Intervjuu ajal oli isa uues kooselus.

Teisel intervjueritaval on eelmisest suhtest 1 laps, kes intervjuerimise ajal oli 8-aastane. Isa ei olnud püsivalt koos lapsega elanud 5 aastat. Vanemate suhte lõppemise ajal oli laps 4-aastane. Intervjuerimise ajal oli isa vallaline.

Kolmandal intervjueritaval oli 3 last. Esimesest suhtest oli 1 laps, kes intervjuerimise ajal oli 12-aastane, kes oli vanemate suhte lõppemise ajal 4-aastane ning kellega isa alaliselt koos pole elanud 7-8 aastat. Isa oli intervjuerimise ajal uues suhtes, millest oli sündinud 2 last, kes intervjuerimise ajal olid ~4 ja ~2 aastat vanad. Aasta enne intervjuud sai vanem laps ametlikult sisse kirjutatud isa koju, kuid laps liigub füüsiliselt ema ja isa kodu vahel.

Neljanda intervjueritava eelnevast suhtest sündis 1 laps. Intervjuerimise ajal oli laps 12-aastane, kuid vanemate suhte lõppemise ajal 6 -aastane. Alaliselt ei ole isa lapsega koos elanud 6 aastat. Intervjuerimise ajal oli isa vallaline.

Viiendal intervjueritaval on eelmisest suhtest 5-aastane laps. Kui pere lahku kolis, oli laps 2-aastane, mis tähendab, et alaliselt on isa lapsest eemal elanud 3 aastat. Intervjuerimise ajal oli isa vallaline.

Kuuendal intervjueritaval on esimesest suhtest 1 laps, kes intervjuu läbiviimise ajal oli 11-aastane ning 2 last praegusest abielust, kes olid 3-aastane ning 2-kuune. Pere lahku kolimise ajal oli esimene laps 4-aastane, mis tähendab, et alaliselt polnud isa lapsega koos elanud 6 aastat.

Seitsmendal intervjueritaval on eelnevast kooselust 1 laps, kes intervjuerimise hetkel oli 12-aastane. Kui pere lahku kolis, oli laps 6-aastane. Praeguseks hetkeks oli isa lapsest alaliselt eemal elanud 6 aastat. Intervjuu ajal oli isal uus suhe.

3.2 Juhtumite temaatiline käsitus

Tulemused esitan eraldi teemadena lähtuvalt püstitatud uurimisküsimustest. Olulised teemad, mida käsitleda, on perekonna mõiste tõlgendamine, erinevused leibkonna ja perekonna mõistmise vahel, osalejate perekonna liikmed enne suhte purunemist ja pärast, muutused peale paarisuhte katkemist ning millisena kujutavad isad oma ideaalset perekoosseisu ette.

Isade arusaamad esitan korrastatud tsitaatidena (eemaldatud üleliigsed mõttepausid ja hääliitsused), sellise mõttega nagu nemad seda edasi andsid.

3.2.1 Perekonna mõiste

Üks teema, mille üle palusin isadel arutleda, oli, mis on nende arusaamades perekond. Osad osalejad tõid välja erinevad perekonna mõiste tasandid, nimetades nii veresidemete alusel peresuhted kui ka liidusuhted. Toodi välja isiklik perekond, kellega igapäevaselt koos ollakse ja laiemalt enda vanemad ning elukaaslase vanemad:

I1: *„Kui perekonda mõelda, siis esimene ring on enda isiklik perekond, milles ise igapäevaselt oled, aga kui minna natuke laiemaks, siis on vanemad ja õed-vennad ja siis veel laiendades tulevad juba mängu elukaaslase poole pealt sugulased. Perekond on ikkagi... kõige väiksem ring on ikkagi omakeskne, aga sellega asi ei piirdu, sest muidu ta oleks nagu aukudega juust, et midagi jääb puudu.“*

Tuues oma sõnadega välja sisuliselt sama, mida kirjeldavad EKSS või Vikipeedia perekonna mõistena, kaasates nii seadusega tulenevat definitsiooni kui ka põlvnemisega seotud suhet. See, kes kuulub perekond on ajas muutuv ja on mitme tasandiline.

I4: *„Nojh, perel võib olla mitu tasandit. Üks on see kes on ema, isa, lapsed. Siis järgmine tasand hakkavad seal tulema võib-olla oma emad, õed jne., aga kas see on nagu pere. Et see pere kontekst ma arvan ajas muutub ka. Kui ma võtan tagasi kui ma olin 10-aastane, siis minu pere oli midagi muud aga kui ma olen praegu nii öelda 20 aastat hiljem, siis pere nagu tähendab midagi teist, et see ongi ajas muutuv või ka mitme tasandiline.“*

Üks isadest kirjeldas sarnaselt perekonna erinevaid tasandeid, tuues sisse pereteraapias laialdaselt kasutatud termini-päritoluperekond. Samas on arusaam lähimast perekonnast naine, mees ja nende lapsed: I7 „*Kui võtta sõna perekond, siis see tähendab minu jaoks meest, naist ja lapsi. Ma kasutan ka mõistet päritoluperekond, seal on siis ka emad, isad ja äiad, ämmad.*“

Perekonna mõiste üle arutlemine võib olla filosoofiline ning panna mõtlema erinevate aspektide peale. Oli ka neid, kes seostasid perekonda leibkonnaga ning nende juttu analüüsisid ütleksin, et nad tõmbaksid võrdusmärgi perekonna ja leibkonna vahele.

I4: „*See on filosoofiline, aga kui võtta esmane pere tasand, siis minu jaoks on see pere, kellega sa elad ühes kodus, oma kaasa ja oma lapsed.*“

I6: „*Perekond on põhimõtteliselt nagu lähikondsed, kes on sul kas just igapäevaselt, aga võib öelda, et praktiliselt igapäevaselt lähedal ja kes leibkonna mõttes on üks leibkond ja kõige lähedasemad ikkagi.*“

Kuid oli ka neid, kelle definitsioon perekonnast oli laiem, keskendudes rohkem suhete olemusele kui seadusest tulenevale definitsioonile ja põlvnemisele. Suhete kvaliteet üksi aga pole piisav tingimus, et perekonnaliikmeid defineerida. Oluline on ka suhtluse sagedus. Samas sõbrad on midagi muud kui pereliikmed. Nende isade sõnul on perekond:

I5: „*Oleneb kuidas seda lahti mõtestada. Ma ütleksin, et kõik sellised lähedased inimesed, kellega saab avatult suhelda. Siin on ka küsimus, mis on perekond ja mis on sõprus eks. Ma arvan, et sõbrad ei lähe päris perekonna alla. Perekond on ka see, kellega sa tihedamini suhtled. Mõnda sõpra ma pean väga heaks sõbraks aga ma näen teda 2 korda aastas, et perekonnaga ikkagi ka tihe läbikäimine omavahel.*“

I2: „*Sellised kaaslased, kellega saab arutada enda asju, kes on sinuga seotud. Kes teavad, kuidas sinul läheb ja keda sa tead kuidas neil läheb. Kes teavad sinust kõige rohkem.*“

Pigem on isade vastustest näha, et leibkond on ka sageli perekond ning sealt edasi hakatakse laiendama ringi oma vanemate ja õdede-vendade näol ja sealt juba edasi kaaslase sugulased, kellega suhted tihedamad. Vaadates vastuseid, on näha, et oluline on ka suhete kvaliteet ning suhtluse sagedus.

3.2.2 Leibkond versus perekond

Ma palusin isadel kirja panna, kellega nad intervjuerimise hetkel koos elavad ning keda nimetavad oma pereliikmeteks. Enamuse isade jaoks oli leibkonna liikmete arv väiksem kui pereliikmete arv. Näiteks nimetas I1 oma leibkonnaks elukaaslane, iseenda ning lisas, et ka temaga aeg-ajalt elavad lapsed. Pereliikmete hulka nimetas I1 aga praeguse elukaaslase, tema ise, lapsed, elukaaslase lapse lapsed, vennad, ema, isa ja ämma. I5 nimetas leibkonna all ainult ennast ning pereliikmete all enda ema, enda isa ning oma poega.

Oli ka neid intervjueritavaid, kes kaasasid leibkonda koduloomi, kuid pereliikmete alla mitte. Näiteks I7 nimetas leibkonna all iseennast, oma last (täpsustus: perioodiliselt) ning koer, kuid pereliikmete all nimetas I7 sõbratari, last, õde, õepoega, ema, kasuisa, isa ja vanaema. Samuti tõi I3 leibkonna all välja kodulooma, nimetades kihlatut, poega, tüdruku, tuhkust ja iseennast. Pereliikmetena nimetas I3: lapsed, elukaaslane, vend, ema, isa ja iseennast. Mis näitab, et kui küsida, kellega koos elad, siis koduloomi märgatakse, kuid sõltumata lähedusest koduloomaga neid pereliikmete all ei kaardistata.

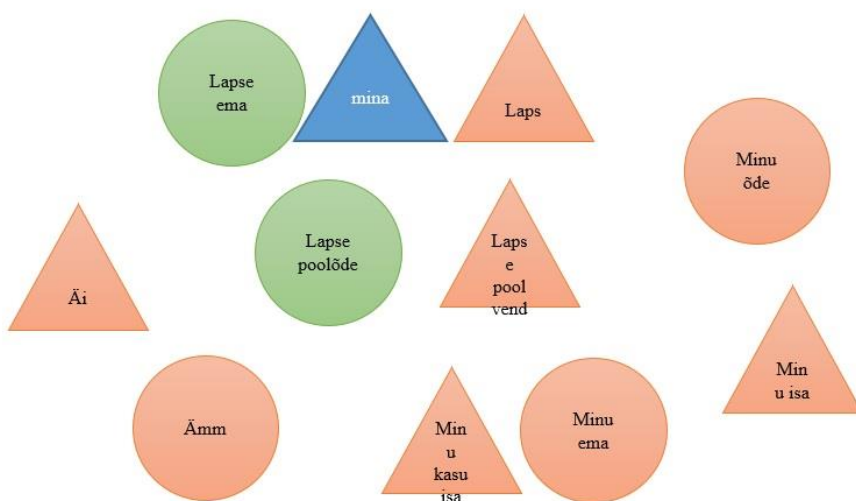
Samuti kaardistasin, kellega uuringus osalejaid eelneva suhte ajal koos elasid ning kes sellel ajahetkel kuulusid intervjueritava pereliikmete hulka. Eelnevast leibkonnast pereliikmetena nimetasid kõik isad lapsi pereliikmete hulka kuuluvateks. Arusaadavalt ei kaasatud neid alati nimekirja, mis loetles, kellega koos elavad. Osad isad mainisid lisakommentaariga, et laps elab vahepeal nendega. Intervjueritav, kellel oli enne praegust suhet kaks pikemat suhet olnud tõi igast suhtest lapsed järgmisesse, kuid ülejäänud pereliikmed muutusid suhtega. I1 tõi esimese kooselu juures välja need, kellega koos elas: esimese lapse ema, mina ise, laps ning teise kooselu juures: teise lapse ema, mina ise, laps. Pereliikmed esimese kooselu ajal oli: elukaaslane, vastaja ise, laps, vennad, vanemad, vanavanemad, ämm, äi. Pereliikmed teise kooselu ajal olid aga elukaaslane, mina ise, lapsed (1 suhte laps ja 2 suhte laps), vennad, õde, vanemad, Vanaisa, ämm, äi.

Isade jaoks enda lapsed on pereliikmed, isegi kui nad nendega koos ei ela. Samas laste emad on pereliikmed vaid kooselu jooksul. Sama on äiade ja ämmadega, kes kooselu jooksul kuuluvad pereliikmete hulka, kuid peale kooselu katkemist enam mitte.

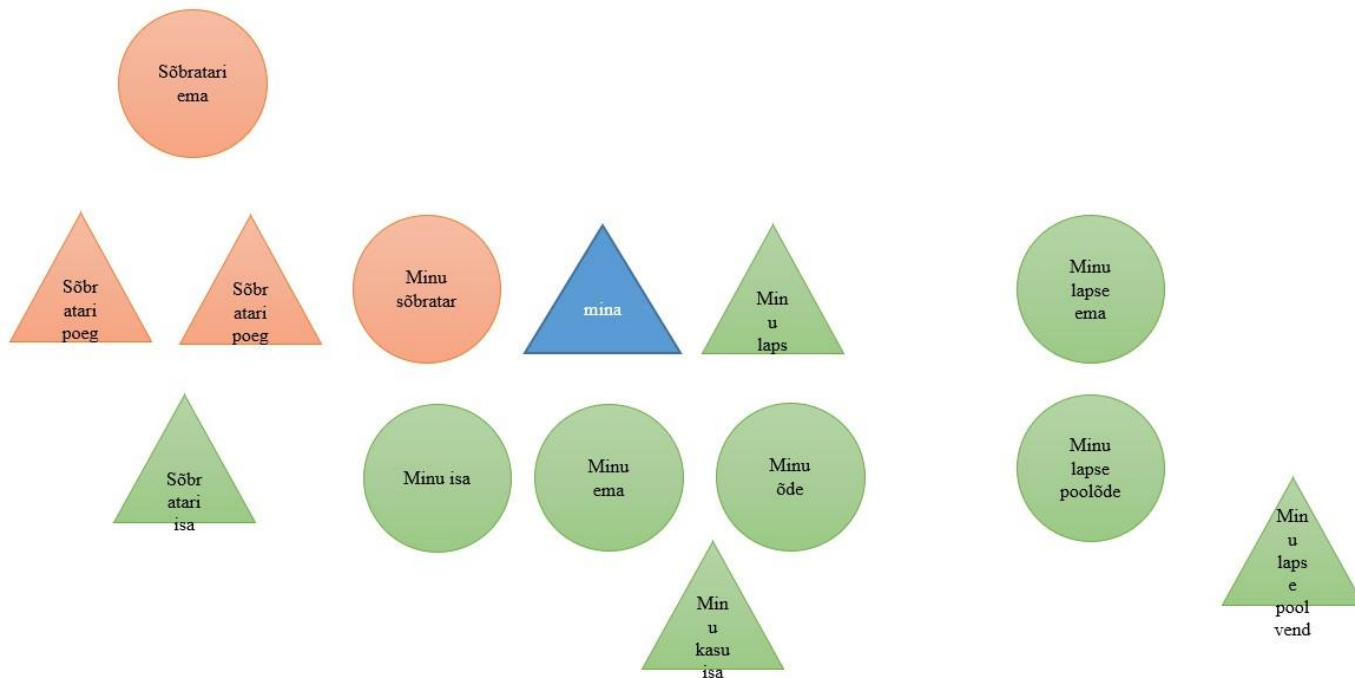
3.2.3 Isa perekond enne ja pärast lahkuminekut

Pereliikmed olid ajas muutuvad, kuid oma lapsed olid sõltumata ajast isade jaoks pereliikmed. Samas lapse poolvendi/õdesid, lapse ema eelmisest suhtest isa kaasa ei võta pereliikmetena. Elukorralduse muutusega, mille läbi muutusid leibkonna liikmed, muutusid ka pereliikmed. I7 pereliikmed eelmise kooselu jooksul olid: lapse ema, laps, lapse poolvend ja poolõde, minu õde, minu ema, minu kasuisa, minu isa, minu ämm ja äi. Küll aga intervjuu hetkel nimetas I7 enda pereliikmeteks: sõbratar, laps, õde, õepoeg, ema, kasuisa, isa, vanaema. Pereliikmed eelmises suhtes, kes polnud veresugulased, praegusesse perekoosseisu edasi ei liikunud.

Joonis 1: I7 eelnev perekoosseis

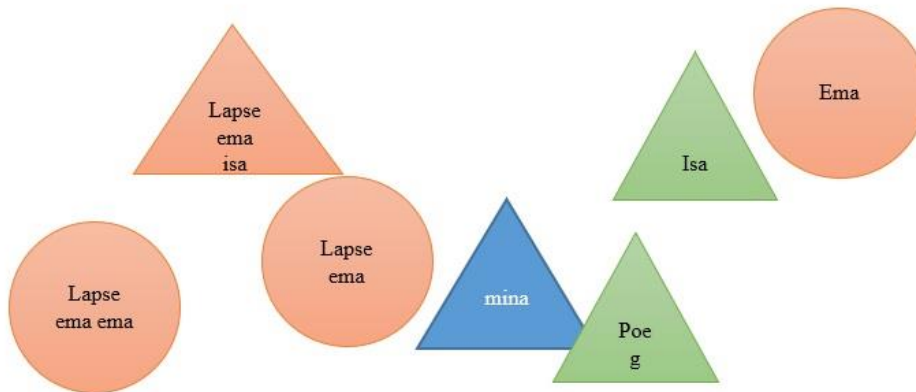

Joonis 2: I7 intervjuu aegne perekoosseis

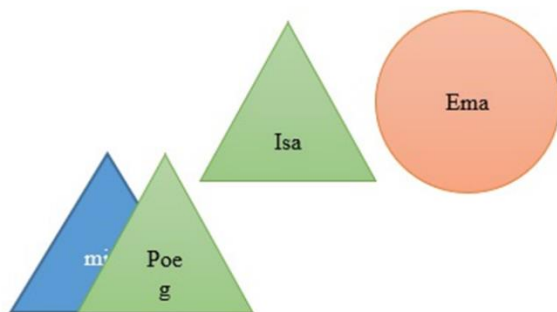

Ka enda päritolupere oli mõne isa jaoks ajast sõltumata pereliikmed. I5 nimetas enda pereliikmeteks intervjuu ajal: ema, isa, poeg ning perekonnaliikmed eelmise kooselu ajal olid: lapse ema, lapse ema vanemad, laps, minu vanemad. Ka tõi I3 välja, et tema pereliikmed intervjuu ajal olid: lapsed, elukaaslane, minu vend, minu ema, minu isa, mina ning eelmise kooselu ajal olid: poeg, elukaaslane, minu ema, minu vend, minu isa, vanaema, mina.

Joonis 3: I5 eelnev perekoosseis

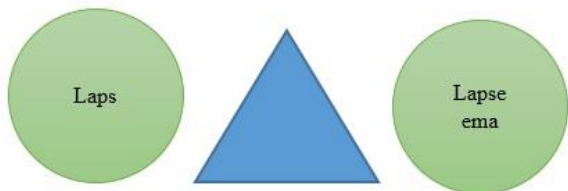

Joonis 4: I5 intervjuu aegne perekoosseis

Oli ka neid, kes enda päritolupere pereliikmetena ei nimetanud üldse. Nimelt I6 nimetas enda pereliikmeteks intervjuerimise ajal oma abikaasa, kaks tüdrt ning poja. Eelmise kooselu aegsed pereliikmed olid I6 jaoks elukaaslane ja poeg. Samuti nimetas I4 enda pereliikmeteks intervjuu ajal iseenda ja lapse. Eelmise kooselu aegsed pereliikmed olid: mina, lapse ema, laps. Nii I6 kui ka I4 defineerisid oma perekonda nende inimestena, kes jagavad ühist kodu. See tähendab, et perekaarti koostades isad lähtuvad sellest, kuidas nemad oma perekonda mõtestavad. I6 tõi enda definitsiooni veel sisse suhete läheduse, mis samuti peegeldab, et ka suhete kvaliteet võib mõjutada perekonda kuuluvust.

Joonis 5: I4 eelnev perekoosseis

Joonis 6: I4 intervjuu aegne perekoosseis

Perekaartidest on näha, et isade perekoosseis muutus koos suhete muutusega. Perekonda kindlasti aga jäi bioloogiline laps. Ülejäänud pereliikmed sõltuvad isade perekonna mõiste definitsioonist, suhete kvaliteedist ning elukorraldusest.

3.2.4 Muutused peale paarisuhte katkemist

Üks lisaküsimustest, mis intervjueeritavatele esitasin oli „*Mis muutus sinu jaoks peale lapsest eemale kolimist?*“. Selle küsimusega soovisin arutada isadega nii suhete ülesehitust, suhtluse kvaliteeti kui ka nende emotsionaalset tervist, arvestades, et seda sorti muutus kaasab endas leina ning võib olla inimese jaoks traumaatiline. Psühholoogina märkan, et mida ootamatum on inimese jaoks olukord, seda suurem võib olla selle negatiivne mõju. Ka suhte lagunemine võib tulla ootamatusena ning sellega kaasneb palju segadust.

Keskendudes teistele, võib märkamatuks jääda see, mis toimub enda peresüsteemis. Samas on tihtilugu lihtsam vaadata teiste perekoosseisu kui enda oma analüüsida. Ootamatused võivad panna inimest olukorda, mida ta tegelikult ei taha ning millega on raske toime tulla. Lisaks võib ootamatu negatiivne olukord tekitada alateadlikke hirme ja mõnel puhul ka traumasid. I1 kirjeldas enda kogemust ootamatusega: „*Ma ei osanud seda kuidagi arvata. Mul on kaks venda, mõlemad minust nooremad. Koguaeg nagu mõtlesid selle peale, et nende suhted ja elud kestaks ja laiali ei jookseks. Enda oma nagu ei osanud üldse arvata, karta. Kui see pauk ära käis oli lihtsalt see, et lapse osas hakkas toimuma plaanimajandus, kuna ta kellega on, mis ei ole üldse minu rida ja minule sobiv. Mulle plaanimajandus ei meeldi, ma ei taha ennast kuidagi kinni panna ja noh mõnes mõttes ka last. /.../ Isiklikus elus hakkas elu kuidagi allamäge minema. Hakkasin suhetesse kuidagi teistmoodi suhtuma. Ma olin pigem perekeskne inimene. Ma olin pigem lapse ja naisega kui läksin välja jooma. Muutus natuke see mõtlemine.*“

Mõnel puhul võib ootamatu ja raske emotsionaalne olukord kesta pikemalt. Kuigi situatsioon ise saab lahendatud kiiremlt, on emotsionaalne stress tuntav pikemalt. I7 kirjeldas oma kogemust emotsionaalse kohanemise ja raske olukorraga toime tulemist järgnevalt: „*Kõik muutus. Esialgu oli see muutus emotsionaalselt tohutult raske. Et olukord sellise pöörde võttis, oli hästi ootamatu. /.../ Keerulisem aeg kestis umbes 3 aastat ja siis on need asjad läinud nagu rahulikumaks ja meil pole lapse emaga omavahelistes suhetes tülisid või probleeme. Ma kuulan ja olen vaimselt, emotsionaalselt lapsega rohkem kohal. Ma olen hästi teadlikult ise ka asju läbi mõelnud.*“

Ootamatust tekitab sageli olukord, kus otsus pole tehtud kahepoolset, vaid ühepoolset. Kui teine pool oli see, kes otsuse vastu võttis ning esimese sammu tegi, on teisele poolele muutuste kiirus ka sageli väga tempokas ja võib elurütmi igati sassi ajada. Kui inimene, keda oled harjunud igapäevaselt enda kõrval nägema ja tundma ühel hetkel kaob, on see pikaajaline kohanemisprotsess.

I6: *„Kohe peale suhte lagunemist lõi enda elurütmi sassi. Ma jäin nagu ilma perekonnata, et siin oli see hetk, kus ära ei läinud mina vaid just nagu teine pool, et siis oli endale ootamatu olukord, kus ei ole enam kedagi kõrval.“*

Peamiselt, mis välja toodi suure muutusena, oli lapsega suhtlussageduse vähenemine. Kuna lapsed jäid emadega elama, oli isadel lisäülesanne proovida võimalikult head suhet hoida lastega olles osa aja eemal.

I5: *„Eks põhiline oli koos veedetud aja hulk, mis vähenes kõvasti.“*

Elukoha muutusega ja suhte muutusega võib tuleneda ka teadmatus lapse igapäevase toimetuleku osas, mis tekitab lisa muresid ja teemasid, millele mõelda. Isad, kes on oma laste eludes igapäevaselt muidu osalenud, peavad toime tulema elukorralduse muutusega, kus neil on palju vähem informatsiooni lapse heaolu kohta. Lisaks sõltub selle informatsiooni sagedus ja hulk sageli teisest lapsevanemast.

I3: *„Elukoha muutus oli üks, aga üks suurim muutus oli see, et mul poeg ei olnud koguaeg minu juures. Muret oli tunduvalt rohkem. Just nagu lapse pärast, et kuidas temal on.“*

Tänapäeval on õnneks erinevad suhtlusvahendid, mis võimaldavad otsest ja sagedamat suhtlust lapsega. Küll aga mõjutab ka lapse vanus suhtluse sagedust ning seda, kui palju peab isa ise panustama.

I6: *„Suhtlus lapsega on muutunud sedavõrd, et ma näen teda palju harvem aga õnneks suhtlusvahendeid on. Et üks teismeikka jõudes nad lähevad ka rohkem oma maailma ja sedavõrd ka suhtlus väheneb aga ta pole katkenud.“*

Kui küsida isadelt, kas nad tunnevad, et ka lapsega suhtluses midagi muutus, näiteks suhtluse kvaliteet või suhtlusstiil, siis sageli muutust isad ei tajunud. Nende endi jaoks suhtluse stiil ja viis ei muutunud, pigem prooviti jätkata samalaadset suhtlust kui enne.

I2: „*Mulle endale ei tundu, et lapsega suhtlemisel oleks midagi muutunud.*“

Osasid muutusi seostati lapse vanusega lahkumise ajal ning intervjuerimise hetkel. Kui lapsed on väga noored on keerulisem hoida nendega otsest kontakti, ilma kokku saamata. Samas vanemate lastega on võimalik otse suhelda. Pigem tundub, et otsene kontakt lapsega on eelistatud, kui et teine lapsevanem on vahel koordineerijana.

I1: „*Lapsed olid mõlemal puhul, lahkumise hetkel ikkagi noored, et täna on see, et vanemale lapsele ostsingi telefoni ja suhtlus käib otsekontakti. Nooremaga ei ole mingit kontakti. Suhtlemine on olnud aja jooksul erinev. Kui muidu räägid kolm sõna eksiga ja siis anti telefon üle lapsele, siis nüüd on kontakt otsene ja ta saab ka ise helistada kui soovib*“

Samuti ka alateadlikud ja lapsest tulenevad muutused, mis on sageli seotud lapse vanusest tulenevate erisustega. Näiteks teismelised soovivad mõnevõrra vähem vestlust kui näiteks 7 aastane. Mõningane alateadlik muutus lapse ja isa vahelises suhtluses võib tuleneda ka vanemate omavahelisest suhtlusest ja selle kvaliteedist. Teadlikuid, isadest endist, tulenevaid muutuseid pigem ei tuntu. Isad ei näinud, et nende suhtumine lastesse oleks peale lahku kolimist kuidagi muutunud. Näiteks too I4 välja : „*Mõnes mõttes on lapsega suhtlus muutunud aga mitte teadlikult. Aga minu poolest lapsesse ei ole.*“

Lapse emaga muutus suhtlus intervjueritavate jaoks valdavalt. Suhtlusest kadus romantilisus ning see muutus kahe indiviidi vaheliseks, kellel on sama eesmärk ehk suhtlus muutus lapsekeskseks. Suhtlusteemad on valdavalt lapse heaolu tagamise eesmärgiga või korralduslikud. Samas tõid isad välja, et suhtlus endise kaaslasega on küll vähenenud, kuid viisakas ning lugupidav.

I2: „*Lapse emaga on suhtlus muutunud lapsekeskseks. Ei ole mingit vimma ega pahameelt aga see romantilise suhtluse osa on ära võetud.*“. Või siis I4: „*Suhe endise naisega on viisakas ja me ei kakle, jagele aga me ei ole mingisugused sõbrad. Nii palju kui peab, nii palju me suhtleme. Pigem keerleb see suhtlus ümber lapse.*“

Suhtlust eelmise elukaaslasega, kui naise ja endise kaaslasega, vähenes märgatavalt peale lahkuminekut ning mõnel juhul muutus minimaalseks. Samas isade poolt antud tagasisidele oli siiski ka see minimaalne suhtlus viisakas.

I6: *„Lapse emaga suhtlus on muutunud peale lahkuminekut minimaalseks.“*

Isade jaoks oli lahkuminek täis erineval tasandil muutusi ning arusaadavalt selline elukorralduse muutus toob endaga kaasa muutusi, mida eelnevalt on raske ette kujutada või milleks ettevalmistamine pole mõeldav.

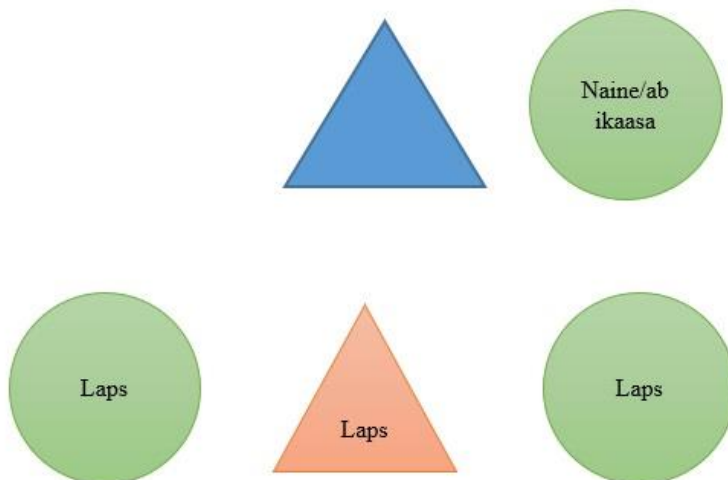
3.2.5 Ideaalne perekoosseis

Isad said palve kujundada enda jaoks ideaalne perekaart ning tutvustada oma valikute tagamaad. Mõte oli, et isa kujundab oma ideaalse perekoosseisu tulenevalt oma arusaamadest perekonnast ning oma kogemusest.

Oli neid, kes lähtusidki enda perekonna mõiste tõlgendusest ning sellest tulenevalt tegid ideaalse perekoosseisu, mis on lihtne ja koosneb naisest, mehest ja nende lastest. Lemmikloomad sinna perekoosseisu pigem ei kuulu. Sooviti n.ö sotsiaalsete standardite kohast „tavalist“ perekoosseisu, kus tagatud on ühiskondlik jätkusuutlikus ehk kahest saab kolm.

I4: „Ega siin minu jaoks ei ole midagi eriskummalist. Ta on küll hästi lihtne, et iive oleks ikka positiivne, siis võiks kahest saada kolm. Ma siia mingeid loomi-koeri, kasse ei paneks. Ma arvan, et selline lihtne ja lakooniline.“

Joonis 7: I4 ideaalne perekoosseis

Teised keskendused ideaalse perekaardi koostamisel suhete lähedusele ning suhte kvaliteedile. Milles pereliikmed oleksid võrdsed, ühtselt hoitud ning kõik koos. Suhted oleksid kõik samaväärsed ning kõik oleks üksteisele sama lähedased, selle tõttu pani näiteks I6 ise enda, kaks tütart, poja ja abikaasa kõik üksteise peale.

I6: „Põhimõtteliselt minu jaoks olekski see, et nad on kõik üheskoos. Ta ongi üksteise peale selles suhtes, et kõik on kõigile võrdselt tähtsad,/.../. Siis ma pigem mõtleks, et jah nad olekski kõik koos. Ma ei tõstaks kedagi kuhugi kaugemale või lähemale, ma panekski kõik lapsed üksteise peale, et see järjekord pole ka üldse tähtis.“

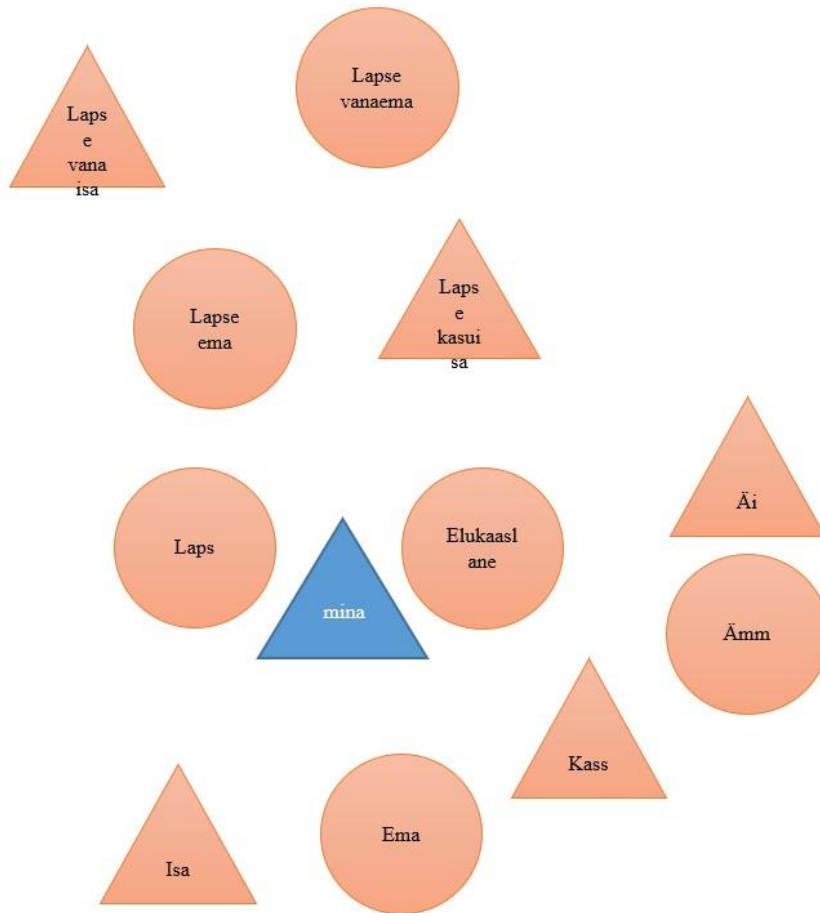
Joonis 8: I6 ideaalne perekoosseis

Kuid oli ka ideaalset, mis peegeldas isa soove suure ning mitme tasandilise perekonna järgi, kuhu kuuluvad lapse heaolu tagavad täiskasvanud, enda heaolu jaoks olulised inimesed ning ka laiem perekonnavõrgustik ämmade-äiade ja lapse vanavanemate näol. Lisaks ka lemmikloomad, kelle olemasolu pakub heaolutunnet kaardi koostajale.

I2: „Kindlasti, kuna mina olen hetkel vallaline, siis ma sooviksin ka endale leida mingil hetkel kaaslase, kellega ma saaksin lapse jaoks olemas olla. Praegu pole ka lapse emal elukaaslast, et ma arvan, et mida rohkem neid päid oleks lapse kasvatamises, seda mõnusam oleks. Mingi aeg tahaks ka kindlasti mingit lemmiklooma. Mul ei olnud midagi selle vastu, et suhelda oma lapse ema vanematega, sama moodi sooviksin ka oma uue elukaaslase vanemad oma perre kaasa võtta ja oma vanemad jätaksin ka sisse.“

Joonis 9: I2 ideaalne perekoosseis

Palusin isadel mõelda, mis oleksid need sammud, mida nad saaksid teha, et ideaalsuse poole liikuda ning nende sammude peale mõeldes, kas neile tundub see tegevus utoopiline või pigem midagi tehtavat. Enamus leidsid mõne sammu, mida astuda oleks võimalik ning mis ei ole nende silmis võimatu.

I5: „Kõige lihtsam esimene samm oleks oma emaga suhteid soojendada või läbikäimist suurendada. Teine muutus mis siin oleks elukaaslase osas, et leida keegi tore inimene.“

I1: „Mina ise saan teha seda, et kui täna ei ole need asjad selliselt ideaalsed, siis mina saan teha seda, et võtan teema üles ja olla algataja. Olla näiteks see pool, kes helistab, joonistab, kirjutab ja näidata huvi üles.“

Kuid oli ka neid, kes tundsid, et nad on juba samme astunud ning liiguvad loomulikus tempos oma ideaali poole. Ka väikeste sammude tegemine tagab ideaalse perekoosseisu või teatud positiivse muutuse poole liikumist.

I4: *„Ma ei oskagi öelda. Ma ei suuda isegi ette kujuta, mis see samm peaks olema, et ma olen neid samme teinud ju tegelikult küll, aga noh ma ei tea. Lähen astun üle ukse läve ja astun inimeste hulka.“*

Tulenevalt sellest, et uuringus osalevad isad olid kõik pikemat aega muutustega kohaneda saanud ning kellegi jaoks polnud elukorraldus värskelt muutunud, oli minu hinnangul ka ideaali poole liikumine juba reaalsem ning tehtavam. Raske emotsionaalse koorma all olles on keeruline näha ka mingit väljapääsu või mõelda, mis ma edasi saaksin teha, kuid juba läbitöötatud teemade puhul on selline mõtteviis loomulik.

3.3 Arutelu

Eliise Ilves oma magistritöös uuris mitme koduga lapsi, ning oma töös tõi ta välja, et lisaks sellele, et vanemate õigused ja kohustused lapse suhtes on võrdsed, on ka mõlemad vanemad samaväärselt vastutavad oma lapse arengu eest (Ilves, 2021). Autor lähenes teemale läbi laste vaatevinkli. Käesoleva tööga saab teema laiendatud ka isade vaatevinklist.

Nagu eelnevalt kirjandusele toetudes selgub, on isad viimase nelja aastakümne jooksul järjest enam panustanud erinevate lapse arendamise ja kasvatamisega seotud kohustuste täitmisse (Laughlin, 2010). Sellest tulenevalt on oluline nähe ka lapsest eemal olevate isade rolli ning lähemalt uurida, kuidas nemad oma perekonda määratlevad ja kuidas neid lapsest eemalolek mõjutab.

3.3.1 Päritolupere veresidemed ja subjektiivselt tajutud sidemed

Uuringud, mis on tehtud perestruktuuride ja pere toimimise osas, keskenduvad nii veresidemetele kui ka liidusuhetega. Esimene on transitiivsusele kalduv ehk veresugulased on kõik omavahel seotud ning teine ehk liidusuhted on seotud nõrga transitiivsusega ehk ainult inimesed, kes astuvad ühisesse liidusuhetesse on omavahel seotud (Widmer, La Farga, 2000). Widmer ja Castrén on toonud välja, et täiskasvanud võivad hoida sidemaid, mis tulenevad erinevatest partnerlustest või piiravad oma võrgustikku ainult leibkonna liikmetega (Castrén, Widmer, 2015). Uuringus osalejate perekaarte vaadates ja kuulates isade seletusi selgus, et isad seostasid lähiringi perekonda oma leibonnaga, kuid siiski lisasid alati oma bioloogilised lapsed, kes nendega alaliselt koos ei elanud. analüüsist selgus, et mitmed perekaardid sisaldasid ka päritoluperekonna liikmeid ehk isad kaasasid oma perekonda oma vanemaid ja õdesid-vendi, mida Widmer (2000;2015) oma varasemates uuringutest ei leidnud. Küll aga nagu Widmer ja Castrén (2015) oma uuringus välja tõid, on isade jaoks oluline isiklikud suhted ja nende kvaliteet.

Perekond, mis saab alguse diaadist, milleks tavaliselt on abielupaar või kooselupaar, on erinevatel aegadel erineva koosseisuga (Kutsar, 2014). Seda tõi uuringus osalejad samuti välja, et nende endi perekonna mõiste ja kooslus on ajas olnud muutuvad. Oli isasid, kes kirjeldasid, kuidas päritolupere on midagi muud kui perekond ning see on nende endi ajateljel muutunud. Veresidemed vahetusid liidusuhetega, mis tõi endaga kaasa uusi veresidemeid. Samas nagu ka uuringust selgelt välja joonistus, on inimestel erinevad kriteeriumid, mille alusel nad oma perekonna liikmeid ja perekonna mõistet määratlevad (Levin, 1999). Käesoleva uuringu tulemused sisaldavad väga palju sarnasusi Levini tehtud uuringuga aastal 1999. Nimelt leidis Levin, et mõne jaoks tähendab surm või lahutus perekonnast lahkumist ning seda kajastab ka käesolev uuring. Lahutus või lahku minek oli iga osaleja jaoks perekonnaliikmelisuse määramisel oluline aspekt. Samuti ei lugenud uuringus osalejad sõpru pereliikmeteks. Mis puudutab emotsionaalset lähedust, siis uuringus osalejad tõi seda välja, kuid tulemustes peegeldub see pigem suhte läheduses, kui et perekonda kaasamises. Samas oli see teema, mis osasid osalejaid perekonna mõiste üle mõtisklema pani. Sarnaselt Levini uuringule (Levin, 1999) tuli ka käesolevas töös välja, et igal isal on oma subjektiivsed perekonna mõiste käsitlused.

3.3.2 Perekond kui võrgustik - ideaalpilt

Perekond on süsteem. Boltzmann kirjeldab süsteemi kui kogumit, mille erinevate elementide osade, omaduste ja suhestumiste vahel on seos (Boltzmann, 2013). See tähendab, et perekonnas on erinevad elemendid omavahel seotud ning muutus mõjutab kogu süsteemi. See, kuidas vanemad omavahel suhtlevad, mõjutab ka lapsi. Erinevad tegurid, nagu näiteks abielu, lapse sünd, surm, elukoha vahetus, toovad terves perekonnasüsteemis muutust esile (Richardson, 2012). Sama on ka kindlasti lahkuminekutega. Kui lahkumine toimub täiskasvanute vahelises suhtes, siis on selge, et see mõjutab ka last. Selle tõttu olid uuringus osalenud isad mures lapse vaimse tervise pärast ning tõdesid, et kuigi nende ja lapse vahelistes suhetes muutusi polnud, oli kogemus laste jaoks kindlasti raske ning isade eesmärk oli tagada lapsele turvalisus ja heaolu.

Lahkuminekud on osa elust, samamoodi nagu uute suhete loomine. Uuringus osalenud isade puhul oli mitmel juba uus kaaslane ning kaardistades osalejate ideaalset perekaarti selgus, et ka need, kellel selle hetkel kaaslast polnud, soovisid seda enda jaoks. Uuringud on leidnud, et jagatud vanemlusest on ka laste jaoks kasu ning lisaks on lastel paremad suhted isa, ema, kasuvanemate ja vanavanematega, kui nad saavad mõlema vanemaga aega veeta (Nielsen, 2015; 2017; Bauserman, 2002). Tänapäeval soovivad mehed rohkem kontakti oma lastega peale paarisuhte lagunemist (Weiner, 2016). Selle tõttu kaasasid uuringus osalenud isad enda ideaalsesse perekaarti alati oma bioloogilised lapsed. Oli ka neid, kes vaatasid perekaarti lapse vajadustest tulenevalt ning lisasid ideaalsesse perekaarti lapse ema ning lapse ema uue kaaslase. Kuid peamiselt soovisid uuringus osalenud isad enda ideaalsesse perekoosseisu enda lapsi ning enda kaaslast olenemata, kas lapsed on eelmisest või praegusest suhtes. Osad intervjueritavad laiendasid seda ka päritoluperede võrra, kaasates enda ja kaaslase emasid ja isasid. See näitab, et ka täiskasvanuna on oma vanemate olemasolu peresüsteemis oluline. Isade käsitlus oma perevõrgustikust on mitmekesine, kaasates nii päritolupererkonna liikmeid kui ka hetkel aktiivse suhte liikmeid. Kui mehel on uus suhe, siis perevõrgustikku kuulub uue suhtega seotud lähedased, kuid sõltuvalt suhte kvaliteedist kaasatakse ka eelmisest suhtest lapse ema.

3.3.3 Perepoliitline vanemlus

Viimasel kümnendil on meedias suureks teemaks kerkinud perepoliitika ning sellega seotud teemad. Lisaks sündimusele on palju vaidlusi tekitanud ka abielu mõiste ning sellega seotult perekonna mõiste. Käesolevas töös käsitletakse varasema ja praeguse perekonna kui koosluse erinevusi. Perepoliitikast rääkides räägime ka perekonna mõistest laialdasemalt, mitte ainult naise ja mehe vahelisest suhtest. Perekonna mõiste laiemalt, nagu ka intervjuudest selgus, on individuaalne. Isad kaasasid enda perekonda mitte ainult oma kaaslasi, vaid palju teisi samuti.

Isad on olulised laste eludes. Samuti on perekonna roll inimese elus olulisel kohal. Mitmed uuringud tõestavad, et isade aktiivne osalus tagab lapse intellektuaalse arengu (Goldstine, 1982), emotsionaalse tasakaalu (Lewis, Lamb, 2003) ning eakohaste sotsiaalsete oskuste arengu (Yeung, Duncan, Hill, 2000). Samas tõi Eliise Ilves oma magistrیتöös välja, et mitte ajaline panus pole peamine, vaid suhte kvaliteet ning vanemate soov panustada (Ilves, 2021). Oma kogemusele tuginedes on mitmeid peresid, kus emad on peale lahkuminekut hädas laste isade panustamisega lapse ellu ning kus seda panust on proovitud perelepitajate ja/või kohtu abiga suurendada. Samas on hea tõdeda, et uuringus osalenud isad soovisid kõik panustada lapse ellu ja nägid selleks vajadust. Lähtudes isade enda hinnangutest, ei kahjustanud täiskasvanute suhte lagunemine lapse ja isa vahelist suhtlust. Lapsed said endiselt isade arvates nende tähelepanu ning pigem olid uuringus osalenud isad huvitatud koosveedetud aja suurendamisest.

Sunnitud külaskäigud, mis survestavad isasid oma lapsi külastama, ei aita sageli kaasa isa-lapse positiivse suhte arengule (King, 1994). Samas aga on suhte kvaliteet see, mis võib tagada lapse heaolu edendamise (Sadowski ja McIntosh, 2016; Warshak, 2014). Intervjueeritavatega teemat käsitledes tuli mõnel korral teemaks hooldusõiguse korraldamine ning valdavalt oli kohtuväliselt saavutatud kokkulepped. Samuti tõi mõni intervjueeritav isa ise välja, et tema jaoks ei ole liigselt üleorganiseeritud hoolduskord mugav ning sellega pannakse nii teda kui ka last tegelikult kinni, võttes ära teatud paindlikkuse.

Inglismaal tehtud uuringud näitavad, et lapsest eraldi elavad isad veedavad oma lastega tööpäeval keskmiselt 69 minutit ja nädalavahetusel 111 minutit ning lastega üksühele aega nädala sees veedavad kaks kolmandikku isadest (Henz, 2019). See võib tuleneda suuresti sellest, mis ka käesolevas uuringus selgus, et peamiselt on laste alaliseks elukohaks ema kodu. Lisaks märkasin, et uuringus osalevad isad ei elanud sageli lapse emaga lähestikku, mis kindlasti mõjutab võimalusi lapsel veeta aega ühe või teise vanemaga.

Kahjuks selles uuringus ei käsitletud ma põhjust, miks lapsed elasid alaliselt emadega, mitte isadega, kuid teemakäsitlusele mõeldes tekib küsimus, et kuna mehe roll on seotud ka ressursside pakkumisega (Singley, Edwards, 2015), siis kas üks ressurss, mida jäetakse lapse emale ja lapsele, on raha, mis tagab lapse heaolu säilimise.

Kindel on see, et pealesurutud rollid ei pruugi kõigile sobida ning pigem leiavad lahkuläinud pered endale sobivad normid, mille järgi tegutseda. Sellisel kujul, nagu uuringus osalenud isad seda teinud on, on nende endi hinnangul seni taganud positiivse dünaamikaga suhted nende ja lapse vahel.

Kokkuvõte

Uurimuse eesmärk oli saada ülevaade, milline on lapsest eemal elava isa kujutus oma perekonnast ja kaardistada, keda isad oma perekonda kaasavad ning kelle välja jätavad.

Uurimuse raames viisin läbi poolstruktureeritud intervjuud seitsme isaga, kes elavad oma bioloogilisest lapsest eemal, et analüüsida nende kogemusi teemast lähtuvalt.

Sain vastused oma uurimisküsimustele lühidalt järgnevalt.

1. Kes on kuulunud isa leibkonda eri aegadel?

Isa leibkond kujunes väga selgelt nendest liikmetest, kes jagasid ühist elupinda uuringus osalejaga. Erisused tulid sisse eelnevast suhtest sündinud laste osas. Osad uuringus osalejad kaasasid enda leibkonda lapse, kes aeg-ajalt nendega elas, kuid osad ei lisanud leibkonna alla bioloogilist last, kuna alaline elukoht polnud isakodus, vaid koos emaga. Päritolupere leibkonna alla sageli ei kaasatud.

2. Kes on kuulunud isa perekonda eri aegadel?

Eri aegadel määratlesid isad oma perekonda erinevalt. See tuleneb nii leibkonna liikmetest kui ka emotsionaalsetest suhetest. Päritolupere oli tähtis isade jaoks ning ideaalses perekoosseisu või pereliikmete nimekirjas olid päritolupere liikmed sees, kuid isadega vesteldes eristasid nad päritoluperekonda ning oma tuumperet. Sõltuvalt, kellega parasjagu mees „oma perekonda“ kujundas, kuulusid perekonna liikmete alla isa ise, bioloogilised lapsed (nii eelmisest kui praegusest) ning kaaslane, kellega parasjagu suhtes oldi.

3. Kuidas räägivad isad oma perekonnast kui võrgustikust?

Isad eristavad perekonna mõistel erinevaid tasandeid. Peamiselt eristasid isad liidusuhtest tulenevat tasandit ning veresidemetest tulenevat tasandit. Liidusuhted seostati enda kujundatava perekonnaga ning valitud kaaslase ja ühiste lastega. Veresidemetest tulenev tasand kaasas enda vanemaid, õdesid-vendi, kuid laienes ka kaaslase vanematele. Kaaslase muutusega muutus ka ämma ja äia asend perevõrgustikus. Ideaalne perekoosseis oli iga osaleja jaoks individuaalne, kuid läbivaks jooneks osutus kaaslane ning bioloogilised lapsed, mis oli iga intervjuueeritava ideaalses perekoosseisus.

Analüüsisides uurimistulemusi teeksin alljärgnevad järeldused:

- Isade suhtlus oma lastega on seotud nende huvist osaleda laste elus ning selle suhte kvaliteet on märgatavalt seotud panustatuga.
- Isade seletustest ei ilmnenud seost täiskasvanute vahelise suhtluse muutuse ning lapse ja isa vahelist suhte kvaliteeti vahel.
- Isade ideaalses perekoosis on oluline roll bioloogilisel lapsel ning suhete kvaliteedil.
- Täiskasvanute vahelised suhted ning perekoosis isade jaoks muutub selgelt peale suhte laiali minemist.
- Isade arusaam leibkonnast ning perekonnast ei ole sama, kuid mõlema võrgustiku liikmed on ajas muutuvad.

Soovitused ja ideed, mida edasi uurida:

Nagu analüüsis mainitud, püstitub siit tööst hüpotees, et kuna mehe roll on seotud ka ressursside tagamisega oma perekonnale ja järglastele, siis kas isade valik, jätta alaline elukoht ning lapsetoetused emadele, on viis tagada oma lapsele võimalikult head ressursid. Kui edasi uurida, siis saaks teada, mis on isade jaoks põhjus lapse alalist elamist endale soovida. Käesolevas uuringus osalejate seas oli neid, kes mainisid, et alguses olid veendunud, et laps peaks nendega elama tulema ning ka neid, kes tegelikult sooviksid lapse elukohaks enda kodu. Millest tulenevalt aga siis isad loobuvad sellest?

Kasutatud kirjandus

Amato, P. R. (1994). Father-child relations, mother-child relations, and offspring psychological well-being in early adulthood. *Journal of Marriage and Family*, 56, 1031–1042.

Barton, S. C. (2018). Kinship, Marriage and Family: Learning from Tradition. *Colloquium*, 50(2), 3–24.

Bauserman, R. (2002). Child adjustment in joint-custody versus sole-custody arrangements: A meta-analytic review. *Journal of Family Psychology*, 16, 91–102. doi:10.1037/0893-3200.16.1.91

Bolzmann, T. (2013). *Perekonna varjatud seadused. Suhete käsiraamat sünnist surmani*. OÜ Väike Vanker. Kirjastus Tänapäev.

Braver, S. L., & Lamb, M. E. (2018). Shared parenting after parental separation: The views of 12 experts. *Journal of Divorce & Remarriage*, 59(5), 372-387.

Burt, R. (1995). *Structural holes. The social structure of competition*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Carlson, C. (2017). Parenting within the context of couple and family psychology: Building a systemic approach.

Castrén, A. M., & Widmer, E. D. (2015). Insiders and outsiders in stepfamilies: Adults' and children's views on family boundaries. *Current Sociology*, 63(1), 35-56.

Creswell, J. W. (2007). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches*, Second Edition. London: Sage Publications.

Demo, D., & Fine, M. (2010). *Beyond the average divorce*. Thousand Oaks, CA: Sage

Dubowitz, H., Black, M. M., Cox, C. E., Kerr, M. A., Litrownik, A. J., Radhakrishna, A., ... & Runyan, D. K. (2001). Father involvement and children's functioning at age 6 years: A multisite study. *Child Maltreatment*, 6(4), 300-309.

EKSS, I. Eesti keele seletav sõnaraamat, II köide, 2009. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

- Elam, K. K., Sandler, I., Wolchik, S., & Tein, J. Y. (2016). Non-residential father–child involvement, interparental conflict and mental health of children following divorce: A person-focused approach. *Journal of Youth and Adolescence*, 45, 581–593. doi:10.1007/s10964-015-0399-5
- Fisher, B., & Alberti, R. (2005). *Kui suhe lõpeb: kuidas lahutusest toibuda*. Kirjastus Tänapäev.
- Goldstine, H. S. (1982). Fathers' absence and cognitive development of 12–17 year olds. *Psychological Reports*, 51, 843–848.
- Grusec, J. E., & Lytton, H. (1988). Socialization and the family. In *Social Development* (pp. 161-212). Springer, New York, NY.
- Henz, U. (2019). Fathers' involvement with their children in the United Kingdom. *Demographic Research*, 40, 865-896.
- Hofferth, S. L., Pleck, J., Stueve, J. L., Bianchi, S., & Sayer, L. (2012). The demography of fathers: What fathers do. In *Handbook of father involvement* (pp. 79-106). Routledge.
- Ilves, E. 2021. Mitme koduga lapsed: Kes, kus, mis on minu kodu? Suhtluskorra retoorika ja praktika. MA thesis. Tartu: University of Tartu.
- Jean-Dit-Pannel, R. & Riand, R. (2019). Men becoming fathers. *Dialogue*, 226 (4), 133-149. doi: 10.3917 / dia.226.0133.
- King, V. (1994). Nonresident father involvement and child well-being: Can dads make a difference?. *Journal of Family Issues*, 15(1), 78-96.
- Kohn, L. S. (2013). Engaging Men as Fathers: The Courts, the Law, and Father-Absence in Low-Income Families. *Cardozo L. Rev.*, 35, 511.
- Kutsar, D. (2014). *Perekonnapsühholoogia Esimene loeng*. Ühiskonnateaduste Instituut. Tartu Ülikool.
- Kvebaek Sculpingu kodulehekül. Kasutatud 22.07.2023, <https://kvebaeksculpting.com/kst/history/>
- Laherand, M. L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: OÜ Infotrükk, 384.

Lapse õiguste konventsioon (1996). Riigi Teataja II. Kasutatud 20.08.2023, <https://www.riigiteataja.ee/akt/24016>

Lastekaitseadus (2023). Riigi Teataja I. Kasutatud 20.08.2023, <https://www.riigiteataja.ee/akt/LasteKS>

Laughlin, L. L. (2010). Who's Minding the Kids? Child Care Arrangements: Spring 2005/Summer 2006. Current Population Reports. P70-121. US Census Bureau.

Leon, S. C., Bai, G. J., & Fuller, A. K. (2016). Father involvement in child welfare: Associations with changes in externalizing behavior. *Child abuse & neglect*, 55, 73-80.

Levin, I. (1990). How to Define a Family. *Family Reports* 17. University of Uppsala

Levin, I. (1999). What phenomenon is family?. *Marriage & Family Review*, 28(3-4), 93-104.

Lewis, C., & Lamb, M. E. (2003). Fathers' influences on children's development: The evidence from two-parent families. *European journal of psychology of education*, 18(2), 211-228.

Mägi, E. (2016). Kärghperes elavad lapsed: lapse perspektiiv. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.

Nielsen, L. (2015). Shared physical custody: Does it benefit children? *Journal of the American Academy of Matrimonial Lawyers*, 28, 79–139.

Nielsen, L. (2017). Re-examining the research on parental conflict, coparenting, and custody arrangements. *Psychology, Public Policy, and Law*, 23, 211–231. doi:10.1037/law0000109

Palkovitz, R. (2019). Expanding Our Focus From Father Involvement to Father–Child Relationship Quality. *Journal of Family Theory & Review*, 11(4), 576-591.

Pancsofar, N., & Vernon-Feagans, L. (2006). Mother and father language input to young children: Contributions to later language development. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 27(6), 571-587.

Papaleontiou-Louca, E., & Al Omari, O. (2020). The (Neglected) role of the father in Children's mental health. *New Ideas in Psychology*, 59, 100782.

Perekond. (2023). In Wikipedia. Kasutatud 18.08.2023, <https://et.wikipedia.org/wiki/Perekond>

Perekonnaseadus (2022). Riigi Teataja I. Kasutatud 20.08.2023,
<https://www.riigiteataja.ee/akt/108062022006>

Plakso, H. (2023). Kes on üksikvanemaga elava lapse perekond? Lapse perspektiiv. Magistritöö. Tartu Ülikool.

Pruett, K. D. (2000). *Fatherneed: Why father care is as essential as mother care for your child*. Free Press.

Richardson, R. W. (2012). *Family ties that bind: A self-help guide to change through family of origin therapy*. Self-Counsel Press.

Rosenberg, J., & Wilcox, W. B. (2006). *The importance of fathers in the healthy development of children*. US Department Health and Human Services, Administration for Children and Families, Administration on Children, Youth and Families, Children's Bureau, Office of Child Abuse and Neglect.

Rowe, M. L., Coker, D., & Pan, B. A. (2004). A comparison of fathers' and mothers' talk to toddlers in low-income families. *Social development*, 13(2), 278-291.

Sadowski, C. ja McIntosh, J. E. (2016). On laughter and loss: Children's views of shared time, parenting and security post-separation. *Childhood* 2016, 23(1), lk 69–86

Sanner, C., Ganong, L., & Coleman, M. (2019). Shared Children in Stepfamilies: Experiences Living in a Hybrid Family Structure. *Journal of Marriage and Family*.

Shor, E., Roelfs, D. J., & Yogev, T. (2013). The strength of family ties: A metaanalysis and meta-regression of self-reported social support and mortality. *Social Networks*, 35, 626-638. doi:10.1016/j.socnet.2013.08.004

Singley, D. B., & Edwards, L. M. (2015). Men's perinatal mental health in the transition to fatherhood. *Professional Psychology: Research and Practice*, 46(5), 309.

Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2021. Lõpuaruanne. (2022). Kantar Emor. Kasutatud 19.08.2023, <https://sm.ee/media/2741/download>

Sotsiaalkindlustusameti kodulehekül. (i.a). Kasutatud: 22.07.2023

<https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/lapsed-ja-pere/perehuvitiste-liigid/lisapuhkepaevad-isale-puudega-lapse-vanemale-ja-lapse-rinnaga#Isapuhkus>

Sotsiaalkindlustusameti kodulehekül. (2023). Kasutatud: 19.08.2023

<https://sotsiaalkindlustusamet.ee/uudised/kui-abielu-loppeb-ja-algab-jagatud-vanemlus>

Statistikaamet (2023). RV047: Abielud ja lahutused. Kasutatud: 22.07.23

Statistikaamet (2023). RV35U: Lahutused ühiste alaealiste laste arvu, mehe elukoha ja asustusüksuse liigi järgi, haldusjaotus seisuga 01.01.2018. Kasutatud: 15.07.2023

Tucker, J. S. (2002). Health-related social control within older adults' relationships. *Journals of Gerontology, Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 57, P387-P395.

doi:10.1093/geronb/57.5.P387

Vikipeedia kodulehekül. (2023). Kasutatud 26.07.23 <https://et.wikipedia.org/wiki/Perekond>

Warshak, R. A. (2014). Social Science and Parenting Plans for Young Children: A Consensus Report. *Psychology, Public Policy, and Law*.

Weiner, M. H. (2016). Thinking Outside the Custody Box: Moving Beyond Custody Law to Achieve Shared Parenting and Shared Custody. *U. Ill. L. Rev.*, 1535.

Widmer, E. D., Girardin, M., & Ludwig, C. (2018). Conflict Structures in Family Networks of Older Adults and Their Relationship With Health-Related Quality of Life. *Journal of family issues*, 39(6), 1573-1597.

Widmer, E. D., & La Farga, L. A. (2000). Family networks: A sociometric method to study relationships in families. *Field Methods*, 12(2), 108-128.

Widmer, E. D. (2007). Social capital in wide family contexts: An empirical assessment using social network methods. *International Review of Sociology*, 17(2), 225–238.

<https://doi.org/10.1080/03906700701356861>

Yeung, W. J., Duncan, G. J., & Hill, M. S. (2000). Putting fathers back in the picture: Parental activities and children's adult outcomes. *Marriage & family review*, 29(2-3), 97-113.

LISAD

Lisa 1

Intervjuu kava

SISSEJUHATUS

Selgitus, mis eesmärgil tööd tehakse ja kes mina olen

Teave, et meie vestlus salvestatakse ja salvestus kustutatakse peale kaitsmist ära ning nõusoleku küsimine salvestamiseks.

Konfidentsiaalsuse selgitamine

DEMOGRAAFILISED KÜSIMUSED:

1. Kui vana Te olete
2. Milline on teie perekonnaseis ?
3. Kui kaua olete olnud praeguses suhtes? Kui kaua olite eelmises suhtes?
4. Mitu bioloogilist last Teil on ja kui vanad nad on?
5. Mis vanuses oli teie laps kui perest eemale kolisite?
6. Mitu aastat olete elanud lapsest eemal?

INTERVJUEERITAVATE PEREKOND JA LEIBKOND

Palun pange esimesele tühjale slaidile kirja kellega praegu koos elate, kasutades rolle, mitte nende nimesid.

Palun pange järgmisele slaidile kirja enda pereliikmed, kasutades rolle, mitte nende nimesid.

Järgmisele tühjale slaidil palun nimetage, kellega koos elasite

ja viimasele slaidile märkige enda perekonna liikmed siis kui te lapsega koos elasite

PEREKAART

Järgmisena ma palun teil teha perekaardi, selleks palun võtke järgmine slaid kust te leiate ümmargused kujundid, mis tähistavad naissoost isikut ja kolmnurksed, tähistama meessoost isikut. Lisaks on teil 1 sinine kolmnurk, mis tähistab teid ennast.

Ma palun, et te asetaksite ennast keskele. Seejärel võite hakata paigutama ülejäänud kujundeid vastavalt, selleks kirjutage kujundi peale pereliikme roll (nt. vanaema, isa, laps, elukaaslane) ning siis asetage see kujund enda suhtes nii, et te võtate arvesse kui lähedaseks te seda inimest endale peate. EHK mida lähemal on kujund sellele sinisele kolmnurgale, seda lähedasemaks te teda peate ning vastupidi

Esimesena koostage eelnev perekoosseis.

Seejärel praegune perekoosseis ning

lõpetuseks osaleja ideaalne perekoosseis.

PEREKAARDI TEEMAD

1. Palun isal rääkida enda „enne“ perekaardist ja tehtud otsustest.
2. Palun isal rääkida enda „praegu“ perekaardist ja tehtud otsustest.
3. Mis on Teie jaoks muutunud, peale lapsest eemale kolimist?
4. Palun isal rääkida enda „ideaalsest“ perekaardist ja tehtud otsustest.

LÕPETUSEKS

Palun salvestada fail ja mulle tagasi saata. Täna osalemise eest ning pakun, et saadan valminud töö kui huvi on.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Rine Kukk

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Perekond kui võrgustik: lapsest eemal elavate isade perspektiivist“, mille juhendaja on Dagmar Kutsar

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartu, 21. august, 2023. a